

FISKERIDIREKTORATETS SKRIFTER
SERIE FISKERI
VOL. V. NO. 3

BORGUNDFJORDFISKET

av

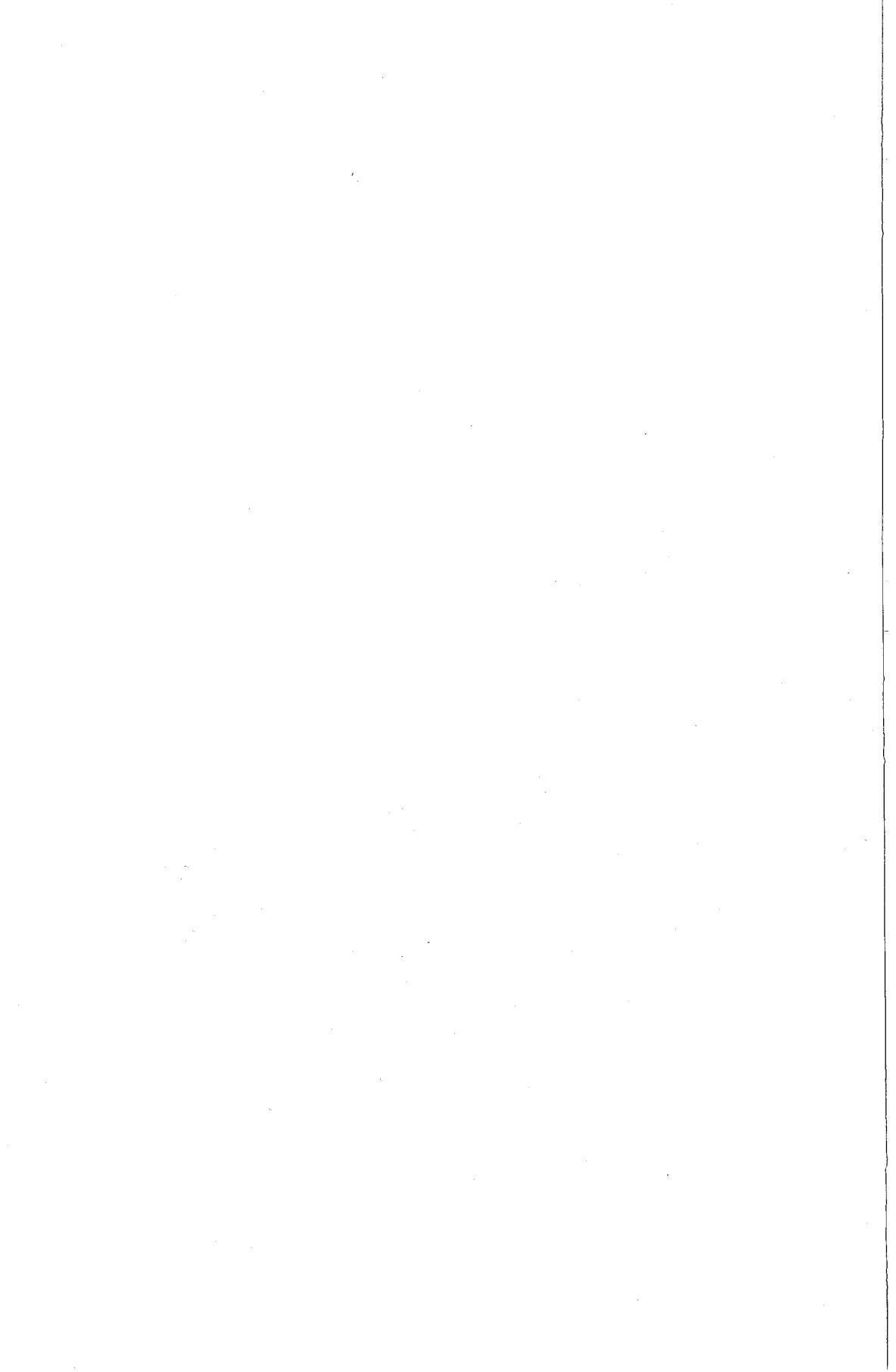
BJØRN MYKLEBUST

FISKERIDIREKTORATET
BERGEN 1971

A.s John Griegs Boktrykkeri, Bergen

INNHOLD

Forord	5
Alminnelige bemerkninger om borgundfjordfisket	7
Hvor og når borgundfjordfisket foregår	8
Borgundfjorden og de tilgrensende farvann. Breidsunddjupets rolle under torskeinnsiget	10
Fiskets betydning for folk rundt fjorden	11
Anvendelser av borgundfjordtorsken	13
Borgundfjordfisket som det tar seg ut for en tilskuer	15
Borgundfjordfiskets betydning	16
Fisket i eldre tider	16
Håndsnøret, det eldste fiskeredskapet	17
Linebruket dukker frem	20
Torskegarnet og Claus Nielsen	21
Størrelse, utstyr og tilvirkning av torskegarna	24
Båter og mannskap og deres deltakelse i fisket	25
Fremmede fiskeres deltakelse i borgundfjordfisket	28
Forholdet mellom fisker og kjøpmann	30
Twistigheter og lovgivning	31
Da politiet ville forby borgundfjordfiskerne å selge sin fangst. . . .	38
Borgundfjordens fiskarlag	38
Vekslingene i borgundfjordfisket	39
Borgundfjordfisket fra 1700—1830	39
Fisket fra 1830—1900	41
Borgundfjordfisket etter siste hundreårsskifte	48
Hvitting og skrei	63
Statistikk over borgundfjordfisket	66
Litteratur	68

Forord.

Som hovedfagsoppgave i marin biologi til matematisk-naturvitenskapelig embetseksamen høsten 1945 hadde jeg en undersøkelse av torsken i Borgundfjorden. Det var tanken å ta med en kort historisk innledning. Jeg ble imidlertid interessert i det historiske stoffet, og da det tidligere ikke var utarbeidd noen historikk om borgundfjordfisket, førte dette til at jeg skrev en lengre historisk utredning som ble godkjent som en del av min hovedfagsoppgave.

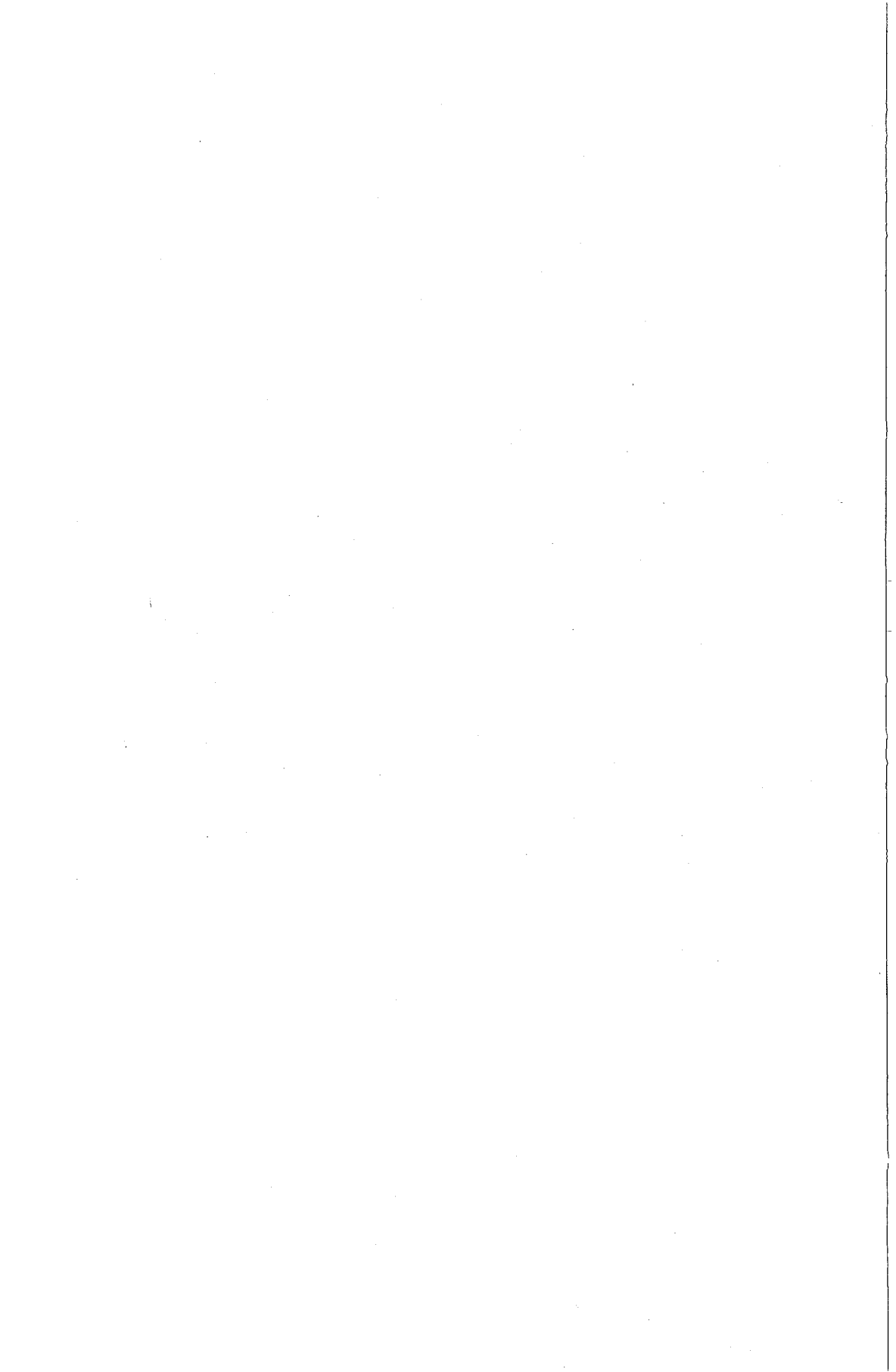
Jeg er takknemlig for at Fiskeridirektøren nå vil trykke denne del av min hovedfagsoppgave, og jeg har i den anledning forsøkt å føre historikken a jour til og med 1971. Oppsynssjef Andr. L. Giske, Ålesund, har i den anledning velvilligst skaffet meg opplysninger om fisket i de senere år da hverken beskrivelse av fisket eller separat statistikk for borgundfjordfisket etter 1952 tas med i den trykte statistikk. Han har også i andre spørsmål gitt verdifulle opplysninger, og jeg nytter anledningen til å takke ham for all bistand.

Den følgende historikk over borgundfjordfisket er ikke ment å skulle være noen fullstendig historisk beskrivelse. Under utarbeidelsen er det for størsteparten bare nyttet forholdsvis lett tilgjengelige kilder. Det er således ikke foretatt undersøkelser i f.eks. protokoller eller lignende arkivmateriale hvor en må kunne gå ut fra at en hel del stoff kan finnes. Meningen med det etterfølgende er bare å gi et inntrykk av hvordan betingelsene har ligget til rette for torskefiske i Borgundfjorden og hvordan dette fisket har utviklet seg fram til vår tid.

Alle synspunkter og konklusjoner i det følgende står for min regning.

Bergen juni 1971.

Bjørn Myklebust.

ALMINNELIGE BEMERKNINGER OM BORGUNDFJORDFISKET

Hvor og når borgundfjordfisket foregår.

Borgundfjordfisket er et torskefiske og foregår vesentlig i Borgundfjorden. Fisket er imidlertid ikke bare begrenset til denne fjorden, selv om hovedtyngden av den oppfiskede torsken blir tatt her. Ofte foregår det et ganske vesentlig fiske i Hessafjorden, og i gode år har en også brukt garn i Aspevågen. Vanligvis kan en si at fisket foregår på en strekning av 10—12 km, men det er gjerne visse områder hvor fisket er best og hvor antall båter derfor blir størst. På kartet over Borgundfjorden er de viktigste fiskeplassene angitt.

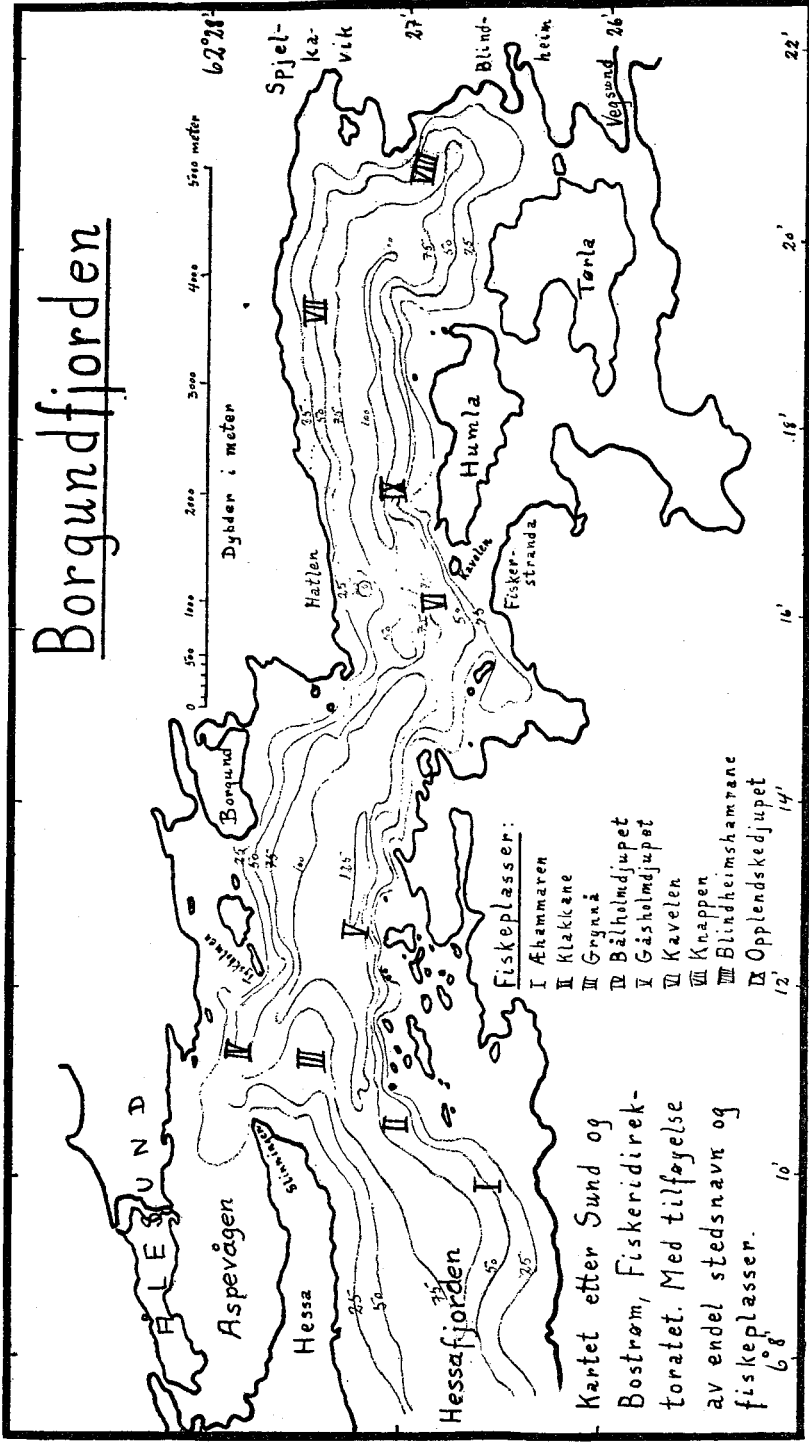
Den fornemste fiskeplassen før var «Grynnå», som ligger i den vestligste delen av Borgundfjorden, ca. 500 m øst for Slinningsodden. Her var det at en i 1902 gjorde de store kast med synkenot, noe vi senere kommer tilbake til.

Fiskerne forteller at fiskeplassen Klakkane skal være best når torsken siger utover. Videre hevder de at når det gjøres gode fangster ved Æhammaren, viser det at fisken er på innsig, og en kan da være sikker på gode fangster lenger inne i fjorden dagen etter.

Borgundfjordfisket begynner gjerne i midten av januar, men før oppsynet blir satt en gang i begynnelsen av februar, er det sjelden noe fiske av særlig betydning. Før regnet en med at torskefisket varte fra kyndelmess (2. februar) til marimess (25. mars).

Men alt før det regulære fisket begynner, er de første fiskestimer kommet. Før jul pleier gjerne folk langs fjorden å sette ut garn etter torsken for å skaffe seg julefisk, og som regel lykkes det. Den torsken som blir fanget før jul, kalte en før for solhovtorsk. Hans Strøm nevner også dette i sin «Søndmøres Beskrivelse». Han sier at torsken oppholder seg i «dybe Afhuller, og bliver der staaende indtil Vinter-Solhværv eller nyelig før Juul, da den siger op fra Bunden igien og bliver fangen under Navn af

Borgundfjorden

Kartet etter Sund og
 Bostrom, Fiskeridirek-
 toratet. Med tilføyelse
 av endel stedsnavn og
 fiskeplasser.

6,8' 10' 12' 14'

Opsig-Torsk eller Solhoved-Torsk, hvilket sidste vil sige det samme som Solhværv-Torsk, da Solhværv kaldes af Bønderne Sol-Hoved».¹

De første fangstene av torsk gjør en gjerne ved Blindheimshamrane og Spjelkavika, altså i den innerste delen av fjorden stikk imot hva en kanskje skulle vente. Særlig i den første delen av sesongen kan en i den indre delen av fjorden drive et ofte smått, men jevnt fiske. Er det lite fisk i fjorden, holder gjerne også fisket seg best der inne hele sesongen.

Det viktigste fiske foregår gjerne i mars måned og helst da i begynnelsen av denne måneden. I løpet av de aller siste dagene i mars dabber gjerne fisket av og blir mindre og mindre til det «slutter av seg sjøl» engang i april. Men en har også eksempler på at det kan være godt fiske i slutten av mars og utover i de første dagene av april.

Oppsynet blir gjerne hevet i første halvpart av april, men kan unntagsvis vare utover til den 20. i denne måneden.

Sesongfiskeriene drives vesentlig etter to kategorier fisk: fisk på næringsvandring og fisk på gytevandring. Fisket i Borgundfjorden foregår etter torsk på gytevandring. Hans Strøm var også klar over at torsken kom til Borgundfjorden for å gyte. Han sier at dette «synes at være dens eneste ærende paa disse Stæder».

Borgundfjorden og de tilgrensende farvann. Breisunddjupets rolle under torskeinnsiget.

Studerer vi et kart over Sunnmøre med havet omkring (se fig. 2) hvor det er angitt dybdekurver, kan en ikke unngå å legge merke til at det ut mellom Godøya og Hareidlandet går en renne eller forsenkning i havbotnen. Det er som om Storfjorden fortsetter undervanns langt utover mot Storegga. Denne renna i bunnen kalles Breisunddjupet. «Canalens Dybhed siges at være urandsagelig», skriver Strøm, men fullt så galt er det nå ikke. På det dypeste er Breisunddjupet 222 favner (ca. 400 m), men fjorden innafor (Sulafjorden) er enda dypere. Botnen er flat og sidene forholdsvis steile (skråning på opp til 12—15°).

Den eldste forestilling en hadde var at Breisunddjupet gikk som en renne inn fra de store dyp i Norskehavet, men det er ikke tilfelle. Renna lukker seg i vest som en innsjø, og vestafor er det grunne områder på opp til 60 favners dybde før det igjen bærer nedover mot de store dyp i Norskehavet.

Borgundfjorden, eller Borgensund som det het i eldre tid, med sin fortsettelse vestover, Hessafjorden, støter opp mot Breisundet, men vi finner på langt nær slike store dyp her i disse fjordene. Kartet over fjorden (fig. 1) viser at det største dyp finns i den vestlige del av Borgundfjorden og er på noe over 125 m. I den østligste halvpart av fjorden skrånar botnen jevnt

¹ Strøm I s. 439.

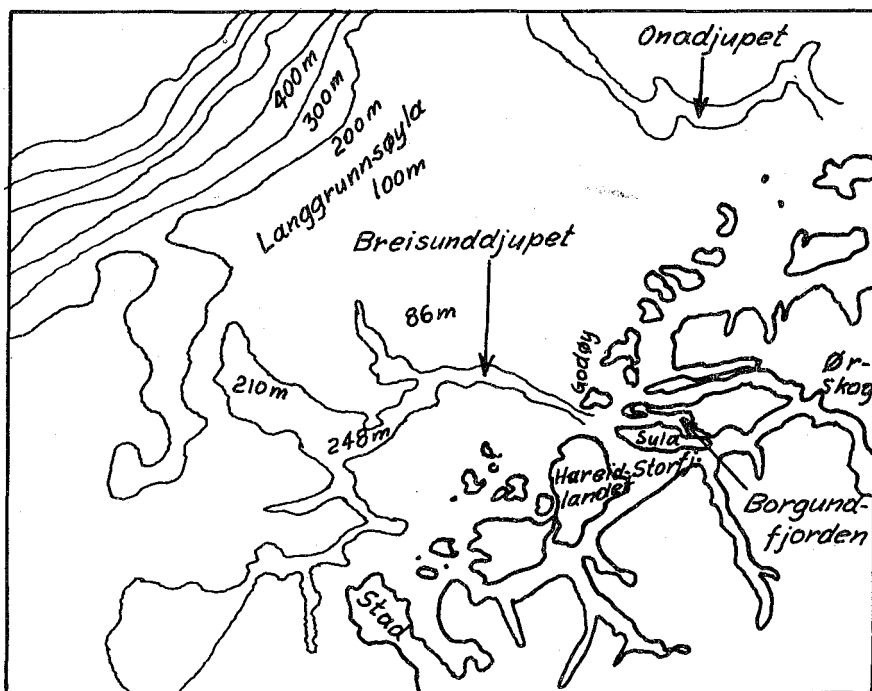

Fig. 2.

nedover til vel 100 meters dybde, og skråningen på sørsida er ikke påfallende brattere enn den på nordsida.

I den vestligste halvpart er bildet et litt annet. Her skrånner botnen i sør atskillig brattere ned mot 125 m enn skråningen i nord som er forholdsvis slakk. Det jevnt over grunneste område finner vi i den midtre delen av fjorden. Her er det en terskel som midtfjords bare er vel 50 meter dyp. Går en fra Borgundfjorden og vestover mot Hessafjorden grunnes det også noe opp til dybder mellom 50 og 75 m.

Fiskerne mener at torsken om vinteren kommer sigende inn fra havet gjennom Breisunddjupet. Fisken skal følge den nordligste kanten av denne forsekingen i havbotnen, og derfor har denne skråningen vært en meget nyttet fiskeplass. Fra Breisundet skal så torsken gå videre inn gjennom Hessafjorden og inn i Borgundfjorden.

Den samme oppfatning finner vi angitt hos Strøm. Han sier at når torsken og silda «som hvert aar i ubeskrivelig Mængde kommer Norden fra igiennem Store-Dybet, finder paa den Østlige Side, hvor Breesundet aabnes, saa stort et Dyb for sig, saa tager den sit Løb derigiennem og søger ind til Landet, i Steden for den ellers vilde have gaaet Kysten forbie længere hen mod sønden. — Naar Vaar-Torsken kommer ind ad Breesund,

begiver den sig vel op til begge sider af Dybet, men dog fornemmelig paa den Nordre og til Torske-Fangst mest bequem Side. — — men saa snart en Grundstød (eller Storm af Vestlig Vind) sætter Havet i Bevægelse, maa Torsken begive sig fra de høiere Steder og ned i Breesundets store Dyb. hvor den drives, ligesom igiennem en Canal, nærmere hen til Landet og lige ind i Borgensund — — —».² Den samme oppfatning av «grunnstøyt» (stor båre) har også fiskerne hevdet senere.

Er det riktig at torsken kommer inn langs kanten av Breisunddjupet, skulle en tro at det var naturlig for den å følge denne renna videre i dens fortsettelse inn gjennom Storfjorden. Ganske sikkert foregår det også her innsig av torsk. Men fjorden her er lite egnet til fiske da den er meget dyp og strømmen ofte er stri. At det imidlertid er torsk til stede her, viser de bra fangster som folk på sørsida av Sula har kunnet gjøre på små, korte garnsetninger nedfor stranda.

Også lenger inne i Storfjorden kan de ha føling med torsken. Et år ble det således i Tafjord gjort et notsteng på flere hundre torsk. År om annet har det også vært bra torskefiske på Ørskogvika. Ja, det har til og med vært så mye båter der at en har måttet sette opp oppsyn. I slutten av mars 1943 ble det tatt et notsteng på 800 torsk der inne. Alt dette viser at torsk også går inn gjennom Storfjorden.

Selv om ikke all torsken finner veien til Borgundfjorden, foregår likevel hovedfisket her. Grunnen til dette er å søke i de laglige dybdeforhold som fjorden frambyr. Som tidligere nevnt fins det sjelden dyp på over 100 meter her, og farvannet høver således godt til bruk av fiskeredskaper som garn og snøre.

Fiskets betydning for folk rundt fjorden.

Fra eldre tider savner vi beretninger om borgundfjordfisket. Først Hans Strøm har gitt oss utførlige opplysninger om forholdene på Sunnmøre for vel 200 år siden, og han har også skrevet mye om borgundfjordfisket på den tid. Strøm var residerende kapellan i sin fødebygd Borgund fra 1750—1763* og hans «Physisk og Oeconomisk Beskrivelse over Fogderiet Søndmør» er skrevet i dette tidsrommet.

Om torskefisket i sin tid forteller Strøm³: «Alle vore Fiskere forføie sig hen til Borgenfjorden, hvor de paa 50 Favnes Dyb baade kan bruge Torske-Garn og Diups-Aagn, og forefinde desuden saadan Overflødighed af Torsk, at de i visse Aaringer daglig have kundet fylde sine Fisker-Baade 2 til 3 Gange, nemlig een Gang hver Morgen med den Torsk som

² Strøm II, s. 69—71.

* etter Bugge. Aschehougs konversasjonsleksikon sier 1750—1764.

³ Strøm II, s. 72.

fanges i Garn, og et Par Gange i den øvrige Tid af Dagen, ved at fiske med Snor. Paa saadanne Tider er da heele Borgenfjorden overalt indtagne og opfyldt med Fisker-Baade; men da Fiorden er trang og neppe kan tage imot eller rumme saa mange tusinde Torske-Garn, som hvær Aften udsættes, saa hænder det sig ofte, at den ene Fisker af Vanvare sætter sine Garn tvært over en andens, hvorved Fiskeriet spildes for dem begge, og megen Kiv og Trette forarsages, helst imellom Sognets egne og de fremmede Fiskere, hvilke med alt for stor Hidsighet oppripe og afhandle den gamle Tvistighed *de mari libero & clauso*».

Distriktene rundt Borgundfjorden er tett bebodd. Bing sier (ca. 1790) at dette er på grunn av det rike fiske i Borgundfjorden. På hans tid var der både «Gaardmænd, Huusmænd, Inderster og Lotser, som alle ere Fiskere tillige, og alle have deres meste Næring af Søen».⁴ Dessuten fantes det på den tid tallrike handelsmenn som på grunn av fiskehandelen hadde slått seg ned langs fjorden. I vår tid kan en ikke si at den tette bebyggelse skyldes borgundfjordfisket. En viss betydning har det også nå, selv om betydningen etter 1925 gradvis har vært avtagende (jfr. fig. 4).

Et forhold har nemlig særlig gjort seg gjeldende for Borgundfjorden mer enn noe annet sted. Det har bare vært et fåtall av de profesjonelle fiskerne som har deltatt i fisket her. Hovedtyngden av deltagerne i borgundfjordfisket har nemlig vært gårdbrukere som bor rundt fjorden. Dette forklarer også den store mengde robåter som har deltatt i fisket. Oftest er det to mann på en slik færing,* eller en mann kan også være alene om bruket og har med seg en sønn, datter eller kona til å hjelpe seg. De fleste som er med, driver kanskje bare fiske de to til tre måneder sesongfisket varer. Resten av året er de så bønder og arbeider med jorda eller tar annet arbeid som byr seg. Vi har altså her for oss en kombinasjon av fisker og bonde, men med bondeyrket som hovednæringsvei. En slik kombinasjon har ellers vært nokså alminnelig også blandt de profesjonelle fiskerne. Men hos dem var bondeyrket skjøvet i bakgrunnen, og fiskeri ble drevet på forskjellig måte året rundt.

For små gårdbrukere, slike som vi har så mange av rundt Borgundfjorden, kan det ofte ha vært vanskelig å skaffe seg penger til skatter og andre kontante utgifter. Og nettopp her har vel kanskje borgundfjordfiskets største betydning ligget. Ved å delta i dette fisket om vinteren kunne bøndene rundt fjorden helt eller delvis skaffe seg de nødvendige kontanter til noenlunde levelige vilkår.

4. Sunnmørsposten mai 1941 etter Bing. (Birkedommer Bing gav på «Agent Gyldendals Forlag» ut en beskrivelse over kongeriket Norge for omlag 150 år siden. Sunnmørsposten brakte i mai 1941 et utdrag av denne boka hva Borgund angikk.)

* robåt med to par årer.

I normale tider har borgundfjordfisket selvfølgelig hatt stor betydning for matforsyningen i distriktene nærmest fjorden. Men hvilken rolle det kan spille i enkelte år, så vi et tydelig eksempel på krigsvinteren 1943. På grunn av stadig storm og uvær hele vinteren kom det praktisk talt ingenting hverken av sild eller torsk fra havet. Når det derfor gjaldt fersk fisk, var en så og si helt avhengig av borgundfjordtorsken. Men så dårlig fisket var dette året, klarte det ikke på langt nær å dekke behovet. En kan likevel trygt si at uten borgundfjordtorsken det året, ville fisketilførselen blitt et stort problem selv i et fiskedistrikt som dette.

Fra først av har nok fiskerne i Borgundfjorden bare fisket til eget bruk, men lenge varte det nok ikke før fisken ble et utstrakt byttemiddel for de folkene som bodde her ute i havkanten. Saltet var ikke så lett tilgjengelig i eldre tider, så fisken ble vel trolig omsatt i tørket tilstand. I den gamle kjøpstad Borgund* har det sikkert vært en betydelig handel med fiskeprodukter. Etter at denne kjøpstad hadde utspilt sin rolle (den opphørte ca. år 1500 eller kanskje enda tidligere), gikk trolig handelen over til kjøpmennene rundt fjorden.

Omkring år 1600 skal det ha vært ca. 30 handelsmenn rundt Borgundfjorden, men tallet har vel vært skiftende med konjunktorene og sannsynligvis påvirket av det sterkt varierende fisket i Borgundfjorden.⁵

Anvendelse av Borgundfjordtorsken.

Strøm forteller⁶ at det på hans tid ble tilvirket en mengde klippfisk både av torsk, lange og brosme. Kunsten hadde en lært av engelske kjøpmenn i Kristiansund, og Commerce-Raad Hans Holtermann skulle være den første som hadde satt klippfiskhandelen i gang. Den største delen av vårtorsken ble imidlertid enten tørket som rotskjær eller som rundfisk (stokkfisk). Men regjeringen hadde forbudt å tilvirke rundfisk av garnfisken, da denne lettere ble sur eller av dårligere kvalitet, og derfor var det den fisken

* At Borgund ble kjøpstad skal henge sammen med Håkon Ladejarls opphold på stedet og de kirker han oppførte der. I gamle dage skal det nemlig ofte ha vært tilfelle at det dannet seg «kjøbstævner» eller handelsplasser ved de viktigste hedenske eller kristne kirker.

Senere forsvant denne byen fullstendig. Mange mener at hanseatene har knekket og utplyndret den. Men det er også mulig at Borgund ble forlatt som kjøpstad på grunn av at stedet nå lite egnert seg til slikt. Det må blant annet ha vært mangel på en hensiktsmessig havn ettersom fartøyene tiltok i størrelse.

En gammel spådom sier at Borgund kirke med tida skal komme til å ligge i Ålesunds sentrum. (Festnr. av Søndmørsposten 13/4 1898).

Bugge mener at den viktigste årsak til at Borgund kjøpstad forsvant kan ha vært en langvarig, død periode i borgundfjordfisket. (Bugge: Ålesunds Historie I s. 32).

⁵ Bugge I s. 78.

⁶ Strøm I, 2. del s. 126.

en tok på snøre, særlig i slutten av sesongen, som ble tilvirket som rundfisk. Det var med andre ord den magreste fisken og deriblandt trolig en hel del skrei som dannet råmaterialet for rundfisken.

Saltfisk ble det også produsert endel av. Den ble alltid utført til Frankrike.

Av leveren fikk en tran. Tranen kaltes for lyse fordi den bruktes til brensel for tranlampene. — Rognen ble saltet og utført til Frankrike.

Oppover til 1830 leverte fiskerne fangsten sin til handelsmennene f.eks. på Slinningen, Taskeberget, Frantsholmen, Vågneset og Vegsund. I gode år kunne disse gjøre fin forretning, for fisken var gjerne billig da. Vanlig betaling i et slikt år kunne være en 3—4 skilling for en stor torsk.⁷

Det var vanlig at fiskerne stelte fisken sin selv, og det var gjerne i naustet sitt de holdt til med dette arbeidet. I de siste par hundre år ble torsken for størstedelen tilvirket som klippfisk, men før den tid og før saltet ble lett å få tak i, var nok rundfisk og rotskjær de viktigste produkter av borgundfjordtorsken.

Den ferdige vare ble siden levert til kjøpmennene som på sin side solgte fisken til utlandet. Spania var således en stor avtager og sendte skutene sine hit opp for å hente varene (spansketida). — Helt opp til omkring 1915 fortsatte mange fiskere å behandle sin egen fisk, men siden har kjøpmennene rundt fjorden og i Ålesund overtatt dette arbeidet. I en rekke år etter dette tidspunktet ble imidlertid en stor del av klippfisken tørket rundt om på bygdene.

I vår tid blir vel størsteparten av torsken fra Borgundfjorden omsatt i fersk tilstand. Ofte sendes store partier i iset tilstand til Oslo hvor borgundfjordtorsken er høyt skattet for sin gode kvalitet. Det var Raumabanen som her skaffet nye markeder. Denne banestrekningen ble åpnet i 1924, og siden den tid har en del av den torsken en fisker i Borgundfjorden tatt denne veien til Oslo. Dette forhold har tildels bidratt til å heve prisene på torsken, og borgundfjordfisket kan derfor ofte gitt fiskerne et tilfredsstillende utbytte selv om det oppfiskede kvantum ikke var så stort.

Noen tall vil tydelig vise den store omsetning av fersk borgundfjordtorsk:⁸

	Kvantum oppfisket	saltet	omsatt fersk	hermetikk	hjemme- forbruk
	kg	kg	kg	kg	kg
1930	725 000	191 475	367 825	26 650	137 932
1931	631 200	1 500	502 030	117 520	10 650
1932	428 850	19 250	352 680	15 500	41 420
1934	543 876		516 121	21 090	6 665
1935	558 680	3 300	428 930	80 590	16 160
1949	1 039 030	127 100	743 430	168 500	10 000

⁷ Helland I s. 712.

⁸ Årsberetninger vedkommende Norges Fiskerier.

Borgundfjordfisket som det var seg ut for en tilskuers.

Når det lir fram til juletider, tar borgundfjordfiskerne så smått til å bu seg til torskefisket. Garna og utstyr ellers blir kanskje undersøkt for at en kan se om alt er i orden. Mange fiskere må kanskje ta seg en bydag for å kjøpe nye «smågarn», skot, søkkesteiner, kuler o.l. (De garna en nytter i Borgundfjorden har mindre maskevidde og er av tynnere tråd enn de garna en bruker til havs. De første kalles gjerne for smågarn eller fjordgarn, de siste havgarn.)

For å kunne delta i torskefisket i Borgundfjorden må båtene være innmeldt til oppsynet og forsynt med de bestemte merker. Denne innmelding og utlevering av merker foregår gjerne i slutten av januar og de første dager av februar.

Over nyttår begynner gjerne prøvofisket etter torsken, særlig i den innerste delen av fjorden da torsken erfaringsvis først viser seg her. Det er ikke særlig store fangster som blir gjort på dette tidspunkt, vanligvis fra svarte garn til noen få torsker for natta.

Det er selvfølgelig bare et beskjedent antall fiskere som deltar så tidlig i sesongen. De fleste forholder seg avventende. Fisket blir imidlertid ofte bedre i slutten av januar, og antallet av fiskerne stiger proporsjonalt med fangstene. Først i februar blir gjerne fisket av noen betydning, og flere og flere fiskere bruker da garna sine i fjorden.

Er det et år med bra torsketyngde i fjorden, kan en, når det lir fram mot den tida garna skal settes, se båter som siger ut fra land fra støer og brygger. Hver især begir seg mot det stedet der han tror at den beste fangsten kan gjøres. Når en er kommet fram, legger en seg til for å passe på plassen sin. Flere og flere båter kommer til. Mange kommer roende. Andre har det mer makelig og nytter motoren, og noen er heldige og får slep med motorbåtene. Snart ligger det båter som perler på snor bortover sjøen. En praktiserer nemlig lukesetting i Borgundfjorden. På enkelte steder kan en se at båtene ligger tettere enn andre steder. Det er på de beste fiskeplassene. Snart innfinner også oppsynsbåten seg, og den paraderer fram og tilbake foran båtreakkene som en general foran sine tropper.

Plutselig går flagget på oppsynsbåten til vær, og i samme øyeblikk heises også flaggene på de andre hjelpeoppsynsbåtene. I samme nu hugger årene i vannet, en tar spenntak i tofta og ryggene bøyes for et kraftig åretak. Motorbåtene kobler propellen til, og så stiger hele slagformasjonen framover.

Garn etter garn siger snart ut av bakskuten etterfulgt av større og mindre plask fra kuler, søkkesteiner og de større steinene på langeføttene. Omsider er hele garnsetningen ute, og snart forsvinner dubbelet eller

bøya med et siste plask overbord. Karene retter ryggen og slenger et «tvi» etter. Det skal borge for godt fiske.

Neste morgen innfinner båtene seg igjen for å høste fruktene av strevet. Mange forventningsfulle øyne speider nedover den loddrettstående garnlenka, og gleden stiger for hver gang det blinker i en lys torskebuk der ned. Ofte er det mange skuffede håp og mye slit for liten vinning, men av og til kan også lykken smile til en og bringe slik overflod at det blir trangt om plassen både for folk og fisk ombord i de små farkostene.

BORGUNDFJORDFISKETS UTVIKLING

Fiske i eldre tider.

Det er vel grunn til å tro at dette innsiget av torsk i Borgundfjorden i vår tid ikke er noe nytt fenomen, man kanskje noe som har foregått tusener av år tilbake i tiden så lenge som forholdene i fjorden har vært gunstige for torskens gyting. Vi må også anta at så langt tilbake som det har bodd folk langs fjorden, har de forsøkt å gjøre seg nytte av de fiskerikdommer som fantes.

Fra oldfunnene vet vi at folk som bodde langs kysten (gjerne i huler som vi også har flere av på Sunnmøre) for en stor del ernærte seg av skjell. I yngre steinalder er imidlertid skjellene ikke lenger så dominerende i kostholdet. Ved utgravning i hulene finner vi blandt skjellene en mengde fiskebein både av dypere og grunnere levende fisk, bl.a. av torsk. En gammel boplass fra denne tida har vi like ved Borgundfjorden, nemlig på Slinningen. Den ligger like ved sjøen, bare en 12 m over havet. I gruset her fant en gamle flintredskaper og fiskebein.⁹ Flere andre steder rundt Borgundfjorden er det også funnet steinalderboplasser, f.eks. på Fyllingen, Nymark og Stadsnes. Blandt de funne gjenstandene her et er fiskesøkke.¹⁰ Fiskesøkke har en også funnet på Slinningen. Det er altså tydelig at disse folkene som bodde her, har drevet fiske.

De fiskeredskapene steinaldermenneskene hadde å hjelpe seg med, var meget primitive. De kjente angler av flint og bein, steinsøkker og harpuner. Noen kroker hadde mothaker, andre ikke.¹¹ På Jæren skal en også ha funnet redskaper som en antar har vært garnnåler til å binde garn

⁹Knudsen s. 162.

¹⁰Bugge I s. 4.

¹¹Helland I s. 709.

med.¹² At en på boplassene finner rester av lange og brosme, vitner også om høgt utviklede fiskemetoder.¹³

Fra jernalderen finner vi mange tegn på at fiske har spilt en rolle på den tid. Funn av søkker og trekavler til garn, jernnagler o.l. forteller tydelig om dette. Men selv i bronsealderen brukte folk flest de samme redskapene som i steinalderen. Bronseangler synes således å ha vært en rikmannsprioritet.¹⁴

Senere opp gjennom tidene har det sikkert vært drevet et ganske omfattende fiske langs hele kysten og kanskje tildels ute på havet også. Men de viktigste fiskeplassene lå sikkert inne i fjordene, og vi kan vel trygt gå ut fra at Borgundfjorden om vinteren og våren har vært en populær fiskeplass etter torsk. To gamle stedsnavn i Borgund kommune (Moldvær og Hundsvær) tyder på at fisket har foregått på de samme steder før som nå.¹⁵ Det mest brukte redskapet har sikkert vært håndsnøret. Garn og line er av nyere dato.

Om fisket i eldre tider har spilt en like stor rolle som nå, er vel tvilsomt. Fiske alene har neppe vært egen levevei før i den senere tid. Et pek i den retning er at skyldsettingen fra først av ikke var i antall våger fisk, som den senere ble, men i landbruksvarer.

Men at fiske var av vesentlig betydning for folk som bodde langs Borgundfjorden, kan vi sikkert gå ut fra. De som fra først av har drevet etter torsken i fjorden, var vel som nå de nærmeste bositterne omkring. Men det er ikke utrolig at også andre som bodde lenger unna, er blitt lokket dit av de fisketyngder som fjorden mange ganger må ha oppvist. I de seneste århundrer har en slik ansamling av langveisfarende fiskere vært en årviss foreteelse langs Borgundfjorden. Det er vel også grunn til å tro at det rike fiske i fjorden har vært en av grunnpillarene for den tidligere Borgund kjøpstad, idet de fleste fiskeprodukter trolig ble omsatt her.

Håndsnøret, det eldste fiskeredskapet.

Håndsnøret er sikkert det eldste av de fiskeredskaper som har vært nyttet etter torsken i Borgundfjorden. Fra først av har det vel bare vært en primitiv angel og en stein som var festet i snøret som søkke. I denne form med små forbedringer holdt redskapet seg lenge. Til agn brukte en enten sild, skjell eller beiter som en skar av fisken. Dessuten ble fjæremakk brukt, og et eiendommelig agn som kaltes garnater eller krabbeball.

¹² Knudsen s. 160.

¹³ Nordgaard.

¹⁴ Nordgaard.

¹⁵ Knudsen s. 162.

Det var småkrabber* som først ble knust og siden bundet til angelen med en ulltråd.

Fiskeri med slikt redskap foregikk om dagen. Men ofte ville ikke fisken bite, og en fant derfor på å nytte et annet redskap som også skulle ta fisken om natta. Det bestod av mange angler som var støpt inn i bly på en slik måte at spissene vendte ut til alle sider. Ovenfor denne innretningen ble det på snøret festet ei sild eller et stykke tinn av form som ei sild. Når snøret ble beveget opp og ned, skulle silda lokke fisken borttil. Strøm forteller om dette redskapet at fisket sjelden lyktes, og at en mengde fisk ble skamfært med det. Mange fiskere ødela også sin helbred ved å sitte ute hele nettene. Redskapet ble derfor ikke lenger nyttet på Strøms tid.¹⁶

Håndsnøret forandret seg senere på forskjellig vis. I 1830 kom således rykken i bruk. Den kan ikke sies å være noe helt nytt redskap, men må vel kunne betraktes som en avart av det redskapet Strøm forteller om. De første rykkene var laget av munnangler, men disse ble gjerne for korte der blyet og kjensla (forsynet) skulle være, og de ble derfor ofte i førstningen påskjøtt med en spiker.¹⁷ Senere kom det bedre, kjøpeferdige rykker i bruk.

Om snørefisket i 1840-åra blir det fortalt at dette fiskeriet da var blitt av et eget og ganske merkelig slag. Mens snørefisket før hadde vært av underordnet betydning, var det nå på god vei til å bli det viktigste. Den fangst en tidligere hadde kunnet gjøre med snøre, var for en stor del avhengig av det agn en kunne skaffe seg. Men vinterstid kunne ofte agnforsyningen være et problem. Nå var imidlertid alt forandret. «Madinger er det nu nesten aldrig tale om; thi nu fiskes Torsken paa Krog uten det ringeste Agn. Hvor utrolig dette endog maa forekomme Uindviede, saa er det dog bogstaveligen Tilfældet. Fiskeren anskaffer sig en af de største Helleflyndre- eller Kveite-Kroge, bøier denne noget krum og i Bøiningen paastøbes omtrent 1/8de Bly i Form af en Fisk og paa Vadet eller den saakaldte Forsynd anbringes 6 à 8 fortinnede Blikfigurer, der skal forestille Sild. Krogen er nu ganske blot og bar og ved Snørets Frem- og Tilbage-trækning i Vandet angler Fisken sig fast, der vimsende sig rundt Angelen efter den formentlige Sild, derved bliver Fiskernes Bytte». — Det nevnes at at en fisker bedre på dette redskapet enn på handsnøre med agn, men det innrømmes at noen fisk skades. Imidlertid skal dette antall være forsvinnende lite mot det antall som fiskes. «Opfindelsen er meget sindig og den ubekjendte Opfinder fortjener Manges Tak og Velsignelse».¹⁸

Rykken kom snart til å fortrenge angelen, skjønt den vakte en voldsom

* sannsynligvis mest strandkrabber (*Carcinus maenas*).

¹⁶ Strøm I, 2. del s. 65.

¹⁷ Moltu s. 89.

¹⁸ Romsdals Budstikke nr. 33, 1844.

harme i begynnelsen, særlig blandt de eldre fiskere. Ja, de påstod endog at de så rykken avbildet på buken av den silda som ble fanget om våren. Det skulle være et tegn fra høyere makter om at rykken var et redskap som hørte den onde til. Det reiste seg også snart røster for å få rykken forbudt.

I et utkast til fiskerilovgivning hadde regjeringskommisjonen tatt med en paragraf som forbød bruk av rykk, men en komite i Ålesund som skulle uttale seg om lovforslaget, foreslo paragrafen strøket. Lensmann Hagerup som hadde fått tilsendt lovforslaget med tiltenkte forandringer fra komiteen til uttalelse, kunne ikke være enig i å stryke paragrafen om rykken. De fordeler som en i Ålesund ville tillegge rykken, var sofistiske og søkte, sier han. Han karakteriserer rykken som et «fordærvelig Mordvaaben». Hagerup sier videre at rykken ble mest brukt på Sunnmøre av fiskere fra indre Romsdalen, og at sunnmørsfiskerne egentlig var forhatte mot rykken. Hagerup mener at «Fiskeslægtterne» har en «eiendommelig Attraa og Sands for det Sjeldne og Usædvanlige» og når en henger ned en «saadan Tingest af en Rykker, der med Dingeldangel nødvendigvis maa tildrage sig Fiskens Opmærksomhed», vil fisken lokkes mot den og i stor utstrekning såres av den, for det er sjelden at fisken blir så fast at den følger med opp. Hagerup tror at trykken vil være til skade for fisket.¹⁹

Kampen mot rykken har fortsatt i åra utover. I en artikkel om «Torskfiskeri og Fiskesalting vedkommende» skriver Romsdals Budstikke at redskapet skader mange fisk for hver en får opp i båten, og avisen kaller rykken for et barbarisk mordvåpen. Redskapet fordømmes i harmfulle vendinger, og en summerer opp de skader rykken forårsaker: 1) Fisken spredes og blir ikke tilgjengelig for garnfiske. 2) Redskapet har skadelig innflytelse på yngelen idet torsken jages bort fra sine vanlige gyteplasser. 3) Handelsvaren blir dårlig og handelen skades. 4) Rykken «udøver en umenneskelig Grumhed mot Dyret», noe som vil sette sørgelige spor både moralsk og sedelig hos fiskeren.²⁰

I 1850-årene behandlet også Borgund formannskap henstillinger fra folk på Godøy og Giske om «Nødvendigheden af Afkaffelsen af Rykker og Pilker som Fiskeredskab». — Formannskapet var enig i det som ble framholdt i skrivet, men det hadde ikke makt til å gjøre noe ved dette.²¹

Såvidt vites kom det ikke noe forbud mot rykken tross all motstand.

Om rykken skriver Postbudet i 1853; «Rykken egner seg overhovedet mest til Brug mod Fiskets Slutning, efterat Torsken har ynglet og som Følge derav er bleven maver og graadig. Det maa derfor betraktes som

¹⁹ Romsdals Budstikke nr. 16, 1845.

²⁰ Romsdals Budstikke nr. 25, 1852.

²¹ Minneskrift Borgund kommune s. 37.

mindre hensiktsmessig at behytte dette Redskab i Begyndelsen af Fisket. — Det maa forøvrig antages, at man gjorde rettest i at ophøre med Brugen af dette Fiskeredskab; thi et ikke lidet Antal Fisk bliver saaret deraf, er unæktelig. Fra moralsk Standpunkt maa dets Anvendelse saaledes misbilliges. — Hva der i væsentlig har bidraget til aa skaffe det saamegen Indgang er, at det er saalidet bekosteligt og at dets Benyttelse ikke er forbundet med mindste Resiko, hvorhos det fremfor Angelen yder den Bekvemmelighed, at man ikke behøver at bruge Agn.»

Pilken som senere helt avløste rykken, skilte seg bare fra sin forgjenger ved at angelen (to) var innstøpt i tinn, og at dette tinnet hadde form av en fisk. En nyere variasjon har en fått i svenskepilken. Disse redskaper blir brukt i Borgundfjorden fremdeles, men det er ikke særlig store kvanta som blir oppfisket med dem.

Alle slike håndsnører beregnet på fiske på noe dypere vann, kaltes på Sunnmøre for «djupsågn» enten de nå var utstyrt med angel, rykk eller pilk.

Snørefisket som lenge var enerådende i Borgundfjorden, måtte senere vike for de nye redskapene, line og garn. Men som det vil fremgå av tabellen s. 66 hadde snørefisket omkring siste hundreårsskifte en stor andel i det oppfiskede kvantum.

Linebruket dukker fram.

Det ser ut til at fisket etter torsk i Borgundfjorden utelukkende har foregått med det primitive håndsnøret helt opp til omkring 1600-tallet. På den tid begynte imidlertid lina å komme i bruk. Den skal ha blitt innført av de såkalte utliggerne. I det 16. århundre da hanseatene rådde handelen i Bergen, sendte de tjenerne sine til Sunnmøre for at disse skulle ivareta deres interesser her. Disse tjenerne ble kalt for utliggerne. De begynte også å drive sjøen og innførte nyere og bedre redskaper i fisket. Alt omkring år 1600 skulle liner være i bruk blandt disse folkene. Men linene vakte en voldsom motstand blandt fiskerne ellers som bare hadde håndsnøre. Linene krevde jo mye snøre, forsyn og krøk og måtte derfor falle dyrere enn det primitive håndsnøret. Det er derfor sannsynlig at bare de mest velstående hadde råd til å anskaffe dem. Dette forhold kunne vel delvis være grunnen til motstanden, men mange fiskere hadde en avgjort fordom mot bruk av liner da de trodde at dette redskapet kunne influere på fiskens naturlige gang langs kysten.²²

I 1625 sendte fiskerne på øyene en søknad til lensherren om at linefisket, som i de siste årene hadde tatt overhånd, måtte bli forbudt. De opplyser at det var borgere og noen bønder som bodde «udi Fjordene» som brukte

²² Iversen s. 44.

liner, mens fiskerne ute på øyene nyttet håndsnøret som deres «Forfædre fra Alders Tid». En mente også at torsken ble skremt av all den fisken som ble hengende og råtne på linene, og dessuten brukte linefiskerne «saa megen overdaadighed med slagsmaal, banden og svergen» at fisken også av denne grunn kunne bli skremt. De gir linebruket skylden for at torskefisket bare varte i 14 dager mot tidligere i 6 uker. — Resultatet av denne søknaden har nok ikke gått i øyeboernes favør, for i 1632 ble en lignende søknad sendt inn.²³

Sammenstøtene mellom snøre- og linefiskerne har sikkert fortsatt i mange år. I 1649 ble det nemlig sendt et kongebrev til lagmann Jakob Hanssøn og borgermester Rasmus Lauritssøn i Bergen. Det angis her at den «gemene almue udi Nordfjord og Søndmøre Fogderi» hadde klaget over at det «sammesteds stor uskikkelighed med fiskeriet skal begaas» på tross av de anordninger som lensmennene hadde truffet, og de to omtalte herrene får ordre til å reise til Sunnmøre innen vårfiskets begynnelse og ta ut 12 av de forstandigste og eldste mennene der for at disse skulle ta for seg både de anordninger som var truffet og almuens klager over linefisket, krokvad, gangvad og alt annet i fiskeri.²⁴

Strøm anfører at linebruket skal være oppfunnet av Rasmus Arnesen fra Molnes på Vigra.²⁵ Til dette bemerker Bugge: «At Rasmus Arnesen er oppfinneren er åpenbart uriktig, da han etter Strøm døde i 1720- eller 30-årene, og de tidligst kjendte klager over borgernes linefiske kan dateres så langt tilbake som i 1625. Sandheten tør være at linefisket ute på øiene først kom riktig i sving ved Rasmus Molnes' eksempel.»²⁶

Tidligere har linebruket i Borgundfjorden spilt en stor rolle. Som det framgår av tabellen side 66 var det oppfiskede kvantum med dette redskap omkring hundreårsskiftet ofte like så stort, og mange ganger også større, enn det tilsvarende kvantum tatt på garn. Lina tapte imidlertid terreng til fordel for garna, og ble senere et svært lite nyttet redskap etter torsken i Borgundfjorden. Men litt bruk av fløytliner utpå vårparten skal ha forekommet nokså lenge. Ifølge gjeldende regler må linene settes en halv time etter at garna er satt.

Torskegarnet og Claus Nielsen.

Størst interesse knytter det seg til bruken av garn i Borgundfjorden. Det er ikke bare fordi garn er det viktigste fiskeredskapet her, men også fordi det populært hevdes at torskegarnet ble oppfunnet av en mann som

²³ Moltu s. 71—72.

²⁴ Bugge I s. 57.

²⁵ Strøm, fotnote I, 2. del. s. 102.

²⁶ Bugge I s. 57.

bodde ved Borgundfjorden, og at det for første gang ble tatt i bruk her av ham. Den mann som tilskrives denne ære het Claus Nielsen. Han var handelsmann på Slinningen. Strøm sier om ham at han begynte med bruk av torskegarn like etter at han hadde bosatt seg på Slinningen «nemlig i Aaret 1665; saa at Torske-Garns Brug hos os egentlig bør regnes fra den Tid af.» Videre sier Strøm at Claus Nielsen etter hans tanker «saa meget har befordret Torske-Fiskeriet og den Nordenfieldske Fiske-Handel, at han af sine Landsmænd kunde fortiene en Ære-Stytte.»²⁷ En slik ærestøtte har han også fått. Den står på Slinningsneset og bærer følgende inskripsjon: «Klaus Nilsen, Handelsmand paa Slinningen, som i Aaret 1685* indførte i Norge Brugen af Torskegarn.» Støtta ble reist i 1843 og stod til å begynne med helt nede på neset. Senere bygde en ei sjøbu her, og støtta ble da flyttet lenger opp.

Men en er ikke enig om hvorvidt den ære som tilskrives Claus Nielsen virkelig tilkommer ham. I Søndmøre tingbok for 1651 har Ole Kvalsund funnet at det samme år ble holdt fylkesting for Sunnmøre på Vågnesholmen. Her klaget fiskerne over at torskegarna ødela fisket for dem som ikke hadde slike redskaper. Bruken av torskegarn ble da forbudt. Ifølge Rogne var det slike forbud i 1641 og 1644 også, og det ville unektelig være litt rart hvis det i løpet av 10 år skulle komme tre forbud mot bruk av torskegarn dersom disse ikke var tatt i bruk. Med forbudet av 1651 som bakgrunn mener Kvalsund at Claus Nielsen ikke kan være oppfinner av torskegarnet. Administrasjonen var ikke så rask dengang at den tok notis av den første klage. «Man tør derfor anta, at torskegarnet har vært i bruk i flere — kanskje 10 år — her ved Ålesund, før nevnte forbud ble drevet igjennom. Ved denne tid må Klaus Nilsen ha vært et barn, hvis han i det hele tatt var født.»²⁸ (Bugge mener at Claus Nielsen var født i 1650-åra. Først i 1681 skulle han nemlig være bruker og handelsmann på Slinningen. Faren, Nils Jenssøn, nevnes i 1668 og følgende år som handelsmann på Vågnesholmen.²⁹)

Når likevel Claus Nielsen har fått æren som torskegarnets oppfinner, så skyldes det Strøm, mener Kvalsund, idet alle som siden har skrevet om saken, kritikklost har fulgt Strøms angivelse. (Bing, ca. 1890, oppgir også Nielsen som oppfinner av torskegarnet, men han har kanskje også sine opplysninger fra Strøm). Kvalsund hevder derfor at Claus Nielsen

²⁷ Strøm II s. 121.

* Uoverensstemmelsen mellom dette årstallet og det tidligere nevnte (1665) skyldes ikke noen lapsus fra min side, men muligens feiltrykk i 1907-utgaven av Søndmøres Beskrivelse som jeg har brukt. I Helland: Romsdals Amt finnes også angitt 1665, muligens etter samme kilde. B.M.

²⁸ Kvalsund, Tidsskr. f. Sunnm. hist. lag 1915, s. 35.

²⁹ Bugge I s. 57.

har vært den første til å bryte forbudet og ta opp igjen bruken av torskegarnet. — Forbudet mot bruk av torskegarn skal være opphevet for Borgundfjordens vedkommende i 1821³⁰, men på dette tidspunkt hadde sikkert torskegarn vært i alminnelig bruk lenge i Borgundfjorden.

Ser en imidlertid nærmere på Strøms angivelser, så sier han at Claus Nielsen begynte med torskegarn i 1665, «saa at Torske-Garns Brug hos oss* egentlig bør regnes fra den Tid af.» At han har brukt uttrykket «hos oss» skulle kanskje også kunne innebære at Strøm har tenkt bare på de nærmeste omgivelser, slik at torskegarnet kunne ha vært i bruk tidligere eller samtidig på andre kanter av landet. Det foreligger nemlig opplysninger om forbud mot denne redskapstype også andre steder i vårt land, bl.a. i 1665. Under torskefisket ved Skudesnes skulle torskegarnet være blitt forbudt i 1641.³¹

Sammenholder en alt dette, er det overveiende sannsynlig at torskegarnet har vært i bruk i Borgundfjorden før Claus Nielsen «oppfant det», men at det ble forbudt etter de første forsøk. Senere har så Nielsen trosset forbudet og begynt å bruke garn i fjorden. Er dette riktig, må Strøm ha vært uvitende om at torskegarn hadde vært forsøkt i fjorden før Claus Nielsens tid. Når en imidlertid ser på at de nevnte begivenheter lå omkring 100 år tilbake i tida da Strøm skrev sin bok, er det heller ikke usannsynlig at dette kan være tilfelle.

Blandt folk flest lever imidlertid minnet om Claus Nielsen som oppfinneren av torskegarnet. Det fortelles bl.a. at han var meget redd for garna sine, og at han måtte gjemme dem bort slik at folk ikke skulle få tak i dem, enten det nå kunne være for å ødelegge dem eller for å få tak i oppfinnelsen. For ikke svært mange år tilbake kunne en enda påvise den steinen i fjæra der han brukte å plassere garna sine og dekke dem til med tang for at ikke uvedkommende skulle få fingrene i dem. Denne steinen er nå skutt i stykker.

Etter Claus Nielsens tid synes det imidlertid som om torskegarnet litt etter litt er kommet i bruk. Som alt nytt ble det ikke approbert med en gang. Strøm forteller³² at da Claus Nielsen først hadde gjort en begynnelse, ble han straks fulgt av de andre handelsmennene. Bøndene satte seg først heftig imot, da de mente at garna ville skremme fisken bort. På Strøms tid var torskegarn alminnelig i de fleste fogderier i Bergens stift. Sunnfjordingene skulle ha lært bruken av torskegarnet av sunnmøringene.³³

³⁰ Iversen s. 44.

* uthevet her.

³¹ Iversen s. 43.

³² Strøm I, 2. del, s. 77—78.

³³ Fiskarsoga for Sogn og Fjordane s. 59.

I vår tid foregår borgundfjordfisket så å si utelukkende med garn. Snøre- og linefisket spiller en liten rolle.

Størrelse, utstyr og tilvirkning av torskegarna.

De første torskegarna var bare 15 masker dype, men 20 favner lange. Senere økte masketallet i dybden litt etter litt. I vår tid er garna vanligvis 40 masker dype. På Sunnmøre brukte folk helt opp til 1870 garn som bare var 20 masker dype, mens en sør for Stad hadde tatt til å nytte 30 masker dype garn.³⁴

Alt så tidlig som i 1844 klages det imidlertid over at fiskerne på Sunnmøre stod tilbake i forhold til fiskerne i Lofoten med hensyn til torskegarna. På Sunnmøre holdt en på 20 masker dype garn med faste kavler, mens en i Lofoten hadde tatt i bruk 40—50 maskers garn med løse kavler.³⁵

Omfarstørrelsen på garna har også variert. Strøm angir at maskene på torskegarna på hans tid var «4 eller 4½ Tverrfingers Størrelse i Quadrat».³⁶ Omkring 1880 holdt garna 6½ omfar pr. alen. Det er omtrent det samme som brukes nå (6½—7½). Lengden på garna er nå ofte 18 favner i innskutt tilstand.

Helt opp til slutten av det 19. århundre ble tråden til garna spunnet og snøret lagt hjemme, men det ble da selvsagt ikke så fint og mykt som vår tids vegnutstyr. Spinninga var kvinnfolkarbeid, mens mennene vanligvis la snøret. En nyttet mest utenlandsk hamp (russehamp). En del hamp fikk en også kjøpt på Romsdalsmarknaden. Denne hampen kom fra Gudbrandsdalen. Liseth forteller³⁷ at en i krigsåret også forsøkte å dyrke hamp på Sunnmøre, og enkelte år skulle en kunne lage tau av hjemmeavlet hamp. I Røsvik på Vigra skal en enda kunne vise beliggenheten av en gammel hampeåker.³⁸

Karfolkene oppnådde en enestående ferdighet i tilvirkning av garn. Det fortelles at enkelte kunne klare å binde eller skyte (felle) et garn på en arbeidsdag. Det var imidlertid ikke en vanlig 8-timers dag, men 18 timers dag.

Etter at kornet og potetene var kommet i hus om høsten, hadde en på alle gårder ved kysten travelt med å få alt klart til torskefisket. Hver mann pleide å holde ca. 20 favner av endestrengene (ilene), og i slutten av

³⁴ Moltu s. 43.

³⁵ Romsdals Budstikke nr. 14 1844.

³⁶ Strøm I, 2. del, s. 70.

³⁷ Tidsskr. f. Sunnmøre hist. lag 1913, s. 71.

³⁸ Moltu s. 89.

januar kom hele båtlaget sammen for å spleise disse enkelte stykkene sammen.³⁹

I stedet for glasskuler (glasskavl) eller plastkavl som en bruker på torskegarna nå, måtte de gamle greie seg med trekavler. Disse var da laget av et eller annet lett treslag, gjerne selje. Seljetrærne som vokste langs kysten strakk ikke til, og det hendte ofte at en reiste til Romsdalen for å kjøpe selje der.

Trekavlene hadde den feil at når de stod i sjøen en stund, trakk de seg fulle av vann og fikk liten eller ingen bæreevne. En garnsetting med trekavler kunne derfor bare brukes en uke i trekk. Da måtte den skiftes med en ny og den gamle måtte på land for å tørke.

På Sunnmøre nyttet en som før nevnt faste kavler, men løse kavler innebar en stor forbedring idet de kunne slås av og skiftes med tørre når de ble for vasstrukne. Faste kavler betinget at fiskerne måtte ha mange garn til å skifte med, da de ellers ville gjøre dårlig fiske.

En vesentlig grunn til at sunnmøringene lenge holdt fast på de grunne garna var også mangelen på gode kavler. Seljekavlene var brukbare når de var nye og tørre, men det var vanskelig å skaffe nok av dem, og når de ble litt vasstrukne kunne de ikke bære dypere garn. Den ideen ble da framkastet at en ferniss til å stryke over kavlene ville hjelpe.⁴⁰

Innførte barkkavler har også vært anvendt, særlig til mindre garn. Disse kavlene hadde mye bedre flyteevne enn trekavlene, men de var dyre. De kaltes av fiskerne for «flytholter» (holt = Holz?). Furubark har vært nyttet til kavler for sildegarn, men neppe for torskegarn.

Til søkkesteiner nyttet en helt opp i 1880-årene bare høvelige fjæresteiner. Disse hadde imidlertid den feil at de ofte falt ut av søkkebåndene. Senere fikk en teglstein- og sementsøkker med hull i.

En viktig forbedring av torskegarna ble først alminnelig i slutten av forrige århundre. Det var langeføttene. Disse kan populært forklares som søkker med ekstra lange søkkeband, slik at garna blir stående høyt over botnen. I våre dager brukes ofte langeføtter på 30—40 favner. Sjansene til fangst øker selvfølgelig når en kan få plassert garnet i det vannlaget hvor torsken står.

Langeføttene kan imidlertid ikke være noen ny oppfinnelse. I 1767 var nemlig noen mann kommet sammen blandt annet for å gi regler for torskefisket i Borgundfjorden. På dette møtet ble det også bestemt at det skulle være forbudt å sette garn 15—16 favner oppe i sjøen. Det var tilreisende fiskere som hadde innført denne forbedringen, men etter det

³⁹ Sætre, Smp. 3/9—1942.

⁴⁰ Romsdals Budstikke nr. 66 1845.

nevnte årstall måtte alle fiskere nytte de samme redskaper som borgunderserne selv brukte. Som en ser må det altså være gjort forsøk med langeføtter på et nokså tidlig tidspunkt. Først etter 1902 ble bruken av langeføtter alminnelig i Borgundfjorden.

Strøm angir at garnsetningene på hans tid var på 24 garn. I hver ende av setningen var det en krake (en stein som er gjort fast mellom et kløftet stykke tre og et endestykke) og en streng med dobbel eller bøye, også kalt tysk.⁴¹

Å dra opp garna er ikke noen lett jobb, særlig når de står på dypt vann. Nå har en rull som en drar garna over, men tidligere manglet de en slik, og arbeidet var derfor mye tyngre. For å hindre at båtripa skulle slites for mye når en trakk garna over, satte en ei såkalt sute på ripa. Det var et trestykke som under var utskåret slik at det passet ned på ripa og på oversiden uthulet i form av en halvmåne.

Båter og mannskap og deres deltagelse i fisket.

Funnene av gamle båter viser at folk langs kysten tidlig har hatt bra farkoster å hjelpe seg med. Ifølge Fiskarsoga for Sogn og Fjordane, er det eldste båtfunnet i Norge gjort på Valderøy like ved Ålesund. En mener at den funne båten stammer fra eldre bronsealder og således skulle være omlag 3000 år gammel. Båten var surret sammen med tarmer og tettet med ull. Den er forøvrig ikke helt utgravd.⁴²

Fra senere tider har en funnet meget solidere båter. To båter som ble funnet ved Kvalsund på Sunnmøre hadde jernsøm og var også skikket til ferder på havet.

Den mest anvendte båten til torskefiske i Borgundfjorden for et par hundre år siden var firrøringen (4 par årer). Den hadde seks manns besetning og kunne også nyttes til havfiske. Foruten denne båttype må en også gå ut fra at det ble anvendt treringer (3 par årer) og færing (2 par årer). Sannsynligvis ble de minste båtene fortrinsvis nyttet av folk som bodde rundt fjorden, mens de som kom langveis fra hadde større båter. I den siste tid da det var noe særlig innrykk av fiskere fra noe fjernere distrikter, ble det mest nyttet treringer og motorbåter.

Robåtene var enerådende i Borgundfjorden helt til siste hundreårskifte. Men på dette tidspunkt begynte også motorbåtene å få innpass. Noen farlig konkurrent for robåtene har imidlertid motorbåtene ikke vært i Borgundfjorden (se fig. 3). Fisket foregår jo så å si utenfor stuedøra, og det blir ikke så lange strekninger å ro. Derfor ser vi at antall deltagende robåter har holdt seg forbausende konstant. Det svinger bare opp og ned

⁴¹ Strøm I, 2. del, s. 72.

⁴² Fiskarsoga for Sogn og Fjordane I s. 17.

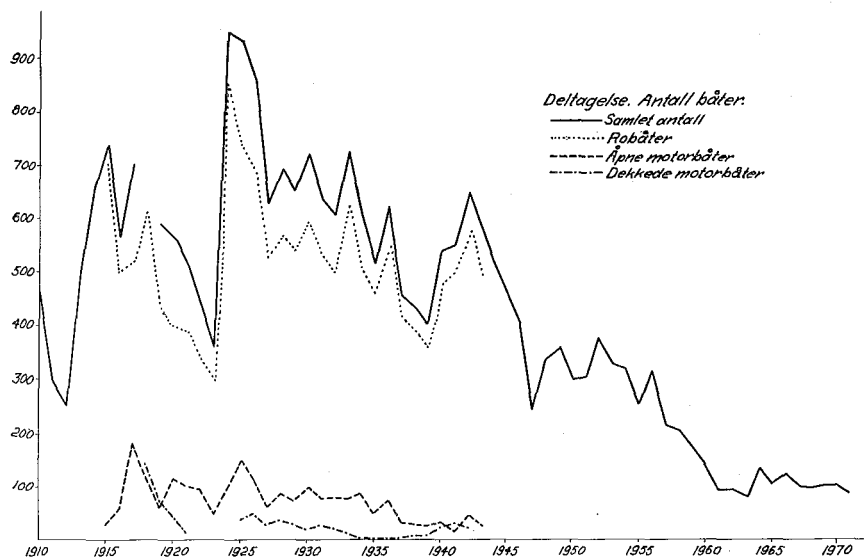

Fig. 3

ettersom det er gode eller dårlige fiskeår. Antall motorbåter, både åpne og dekkede tatt under ett, viste en synkende tendens i hele det tidsrom da det fins oppgaver over deltagende fartøyer.

Rundt første verdenskrig spilte dekkbåtene en ganske stor rolle. I 1918 deltok det således 144 dekkede fartøyer. I 1935 var antallet helt nede i 2.

Som en kuriositet kan en tilføye at det også har deltatt dampbåter under torskefisket i Borgundfjorden.

Robåtene har imidlertid vært den dominerende båttype i Borgundfjorden. Strøm har for året 1756 foretatt en beregning over deltagelse og utbytte over borgundfjordfisket. Etter hans opplysninger skal det dette året ha deltatt 260 større og mindre båter fra Borgund sogn og dessuten 276 fremmede båter, altså tilsammen 536 fartøyer.⁴³ I 1877 blir antallet deltagende båter angitt til 430. Ellers fins det årvisse oppgaver over deltagelsen av forskjellige båttyper bare til 1943. Senere statistikk gir bare det totale antall båter (se fig. 3).

Båtene er for en stor del og helt fra de eldste tider blitt bygget på Sunnmøre. Særlig er Bjørkedalen kjent som et sentrum for båtbyggingen. Mange båter er ellers innkjøpt fra Romsdal.

Ser vi på deltagelsen i fisket hva mannskap angår, har vi for tiden inntil 1897 bare sparsomme opplysninger. For året 1756 angir Strøm at det deltok 1260 mann fra Borgund og 1494 tilreisende, altså tilsammen 2754

⁴³ Strøm I, 2. del, s. 105—106.

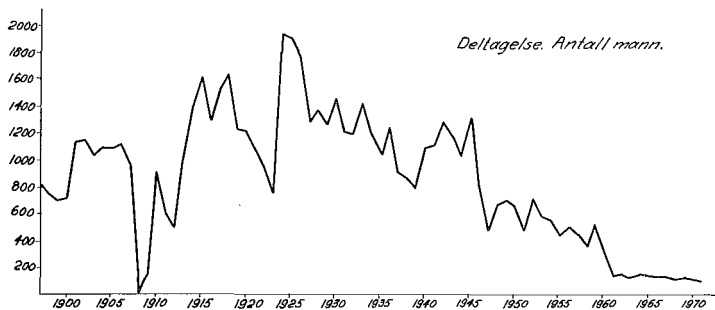

Fig. 4.

mann. Vi ser av dette at deltagelsen av tilreisende fiskere er forbausende stor. Enn videre kan vi med det samme legge merke til at deltagelsen i dette året har vært mye større enn i rekordåret 1924 da den var 1940 mann. Strøm anfører at de fremmede fiskerne ofte gjorde bedre fangst enn sognets egne fiskere da de hadde bedre fiskeredskaper (særlig skulle kavlene på garna være bedre) og da de innkvarterte seg der hvor fisket var best. I året 1877 skulle 2100 mann være med på fisket.

Fra 1897 og opp til idag har vi årlige oppgaver over deltagelsen. På grunnlag av disse oppgaver er kurven i fig. 4 konstruert.

En vil se at deltagelsen har vist avtagende tendens i alle år etter 1924 da det deltok 1940 mann. I årene etter 1965 har deltagelsen pr. år vært under 150 mann.

De nøyaktige tall for deltagelse både av farkoster og mannskap vil framgå av tabellen s. 66 og 67.

Fremmede fiskeres deltagelse i borgundfjordfisket.

Et karakteristisk forhold ved borgundfjordfisket før var de mange tilreisende fiskere som deltok her med sine båter og garn. Også på Strøms tid var dette alminnelig. Han forteller om dette:⁴⁴ «De Fremmede — ere først Indbyggerne i de tvende Annexer under Borgund, nemlig Vatne og Skoue, dernæst hæle Ørstens Sogn tillige med den halve Deel af Voldens Sogn, hvis Indvaanere for Torske-Fangstens skyld stadig samles i Borgund Sogn; ei for at tale om mange andre, som vel ikke bestandig men ofte søge hid, naar Fangsten slaar Feil hos dem selv, af hvilken Aarsag man undertiden faaer Besøg end og fra Naboe-Fogderiet Romsdalen. Alle disse fremmede Gieste indquartere og opholde sig, saa lenge Vaar-Fiskeriet vedvarer, i Borgensund og paa de nærmest ved Breesund beliggende Øer, hvor alle Huuse paa den Tid ere opfyldte med Fiskere, og hvor Huus-Vertene følgelig have noget at fortiene ved Huus-Leie, som i

⁴⁴ Strøm II s. 76—77.

almindelighed er 1 Rixdaler for hver Fisker-Baad eller i Høieste 1 Riksort for hver Fisker.»

Dette tilskudd av fiskere fra andre distrikter har alltid vært stort helt til ca. 1920. Fiskerne kom vanligvis fra de samme bygdene som Strøm forteller om. Som før nevnt kunne ofte antall tilreisende fiskere være større enn det antall som deltok fra Borgund prestegjeld.

Rorbuer har vært meget lite i bruk på Sunnmøre, og så vidt vites har ikke slike vært brukt i det hele tatt av borgundfjordfiskerne. De tilreisende losjerte seg inn hos folk, ofte i store rom hvor det kunne være plass til to båtlag. Langs veggene i disse rommene var det køyer, gjerne to-tre over hverandre. Kokken hadde alltid køya si i kråa ved ovnen.⁴⁵

Eldre folk som bor rundt Borgundsfjorden vet vel å fortelle om alle disse tilreisende fiskerne, og selv de som er middelaldrende idag, vil kunne huske at innbyggerne leide bort rom, gjerne på sjøbuer eller i kjellere, til disse fremmede.

Før det var så alminnelig med «kjøpemat», hadde fiskerne i stor utstrekning med seg proviant hjemmefra, og matvarene måtte være av en slik art at de holdt seg lenge. Flatbrød og lefse var vanlig kost, likedan flat-hellekaker av ugjæret deig. En amber eller to med graut hørte også med til det faste utstyret. Grauten var kokt av saup og myseprim. «Grautam-baren saag rar ut, naar det leid paa vaaren. Ein maate vera sterk i trui eller hava god røynsle, skulle ein leita etter livemaate i denne urskogen av lange sopptraadar som klædde heile yverflata. Men det var kunsten det aa lata denne vegetasjonen i fred, so kravde han ikkje meir enn høgt sagt 2 tumar av grauten øvst i ambaren — og det som daa var under dette gjennommygla laget, hørde mannen til».⁴⁶

Hvert lag hadde en kokk, gjerne yngstemann, og kokematen var gjerne fisk og graut. En ekte sunnmørsrett manglet sjelden i fisketida, nemlig kams og kamschaud. Kamsen ble laget av lever og mel og siden kokt. Kamschaud fikk en ved å fylle kamsgrøn i torskehoder og koke dem.

En romsdaling som en gang var rorskar under torskefisket og ikke kjente denne retten, ble etter sitt første kamschaud-måltid spurt hvordan han likte maten. Han svarte da: «Jau, fiskjen den va' go', men møkka den hivd' i onde' borde'».

I den siste tid med tilreisende fiskere var det mest vanlig at fiskerne holdt tørrmaten selv og fikk kona i huset til å koke middagsmat til seg.

⁴⁵ Sætre, Smp. 5/9 — 1942.

⁴⁶ Liseth, Tidsskr. f. Sunnm. hist. lag. 1913 s. 75.

Forholdet mellom fisker og kjøpmann.

Som allerede nevnt fantes det før flere kjøpmann spredt på forskjellige steder rundt Borgundfjorden. Disse var avtakere av fiskeproduktene. Kjøpmannen kjøpte ikke som nå den rå fisken og tilvirket den, men fiskeren behandlet selv sin fisk og leverte den ferdige vare til kjøpmannen. Kontant betaling forekom vel, men mest alminnelig var det nok at fiskerbonden byttet bort fisken sin i andre varer.

Forholdet mellom fisker og kjøpmann var rent patriarkalsk, og kjøpmannens kundekrets var fast og uforanderlig. Bøndene betraktet sin kjøpmann som rådgiver både når det gjaldt forretninger og andre forhold. Skyldte fiskeren mer til kjøpmannen enn han kunne levere fisk for, anså begge det som et fait accompli at fiskeren kunne fortsette å ta ut på kreditt det han trengte til livets opphold. Kjøpmannen drev nemlig ikke bare fiskeforretning, men hadde også butikk. En «Syndmørings Fiskervise» av Ole Christian Bull, som var fogd på Sunnmøre 1796—1804, viser tydelig dette forholdet:

Syndmørings Fiskervise.

Mel.: Alverden til feide nu udrustet sig.

Naar Syndmøring vil te aa bryggje te Jul
Aa korkje he Malt eller Omble tefull,
So dræg 'an te 'Andlarn aa fæ de paa Borg,
'An laava 'an alting, som letta hass Sorg.

Førdi du no hjalp me utaa denne Nø,
Saa ska du faa kvert Bein, æ dræg utu Sjø;
Du sjer væl Nymaanin, han ligg so paahall?
Stort Fiskri bety de, 'skrik Kjerring aa Kall.

Vil du derte hjelp me mæ 'Amp aa me Stry,
Sa fær æ int te nokon Borgar i By;
Aa da skal du faa al mi Rogn aa mi Tran,
Sa fæ Kjøpstad 'Andlarn teaaars int en Gran.

Men om saa Fiskrie meslykkjes, kva da?
Sa har Futen en Vis, den æ nitnaa bra;
Før Skattan aa Tollan dei tæk 'an te see,
Sjaa der min goe Borgar vert inkje før De.

Fiskarbonden fikk ikke vite prisen på fisken før han leverte den til kjøpmannen, og han skjønte nok at kjøpmannen hadde fordelene av dette. Imidlertid hindret den innbyrdes konkurransen mellom kjøpmennene en allfor sterk utbytting av bøndene. Det var heller ikke alltid greit for

kjøpmannen å bestemme prisen ved leveringen for selv solgte han ofte fisken uten å få vite den nøyaktige pris med det samme.

Det fortelles at en egenrådig bonde en gang nektet å levere fisken sin før han fikk oppgitt pris. Kjøpmannen underhandlet lenge med ham uten resultat. Imidlertid hadde bonden fått en velkomstdram som var tilsatt engelsk salt, og virkningen av den uteble ikke lenge. Bonden måtte nødtvunget forlate kontoret og søke tilflukt blandt steinkarene under sjøbua. Det ble han sittende både vel og lenge. Til slutt ble kameratene engstelige for ham og gikk ut for å lete etter ham. De fant ham fremdeles sittende mellom steinkarene. Bonden sa da: «No e de so låkt me me at de ser'kje ut te e kjøme me herifrå. Dokke fæ sjå te å levere fiskjen kara».⁴⁷

I løpet av 1880- og 1890-åra skjedde det en stor forandring mellom kjøpmann og fiskerbonde. Nye fartøyer, fiskeredskaper, driftsmåter og fiskeplasser samt bedre opplysning hadde bidratt sitt til at bøndene emanisiperte seg. Tidligere hadde bøndenes svake økonomiske stilling gjort dem helt avhengige av kjøpmannens kreditt. Det ble nå mye slutt på det forholdet at kjøpmannen holdt kreditt. Den tidligere «bondehandel» med forbrukskreditt for fiskerne forsvant, og kjøpmennene betalte fra nå av med penger. Derved ble ikke fiskeren lenger bundet til en enkelt kjøpmann, men stod på egne bein og kunne selge sin fisk til den han ville.

Utsalgslokaler i vanlig forstand var ikke de gamle bondehandelsbutikkene. Hit kom nemlig fiskeren i sine ledige stunder, røykte og spyttet og diskuterte fisket og alt som hørte til dette. På disken var det gjerne i gang et par partier dam eller mil. Ovnene stod rødglødende og laget en velkommen varme for fiskeren som til daglig var utsatt for kulde og sjødrev.⁴⁸

Twistigheter og lovgivning.

Borgundfjordfisket har ikke alltid foregått i enighet og samdrektighet. Tidligere er pekt på den motstand de nye redskapene vakte og de forbud de ble møtt med. Ofte har det også oppstått uenighet mellom innbyggerne i Borgund og de tilreisende fiskerne. En syntes vel at de fremmede breiet seg vel mye i fjorden. Ofte hadde de tilreisende bedre fiskeredskaper og fiskemetoder enn innbyggerne selv, og dette vakte naturligvis også misunnelse og forbitrelse.

I 1722 klaget lensmann Didrich Kohte på Magdevåagnes over at så mange innbyggere i Borgund og især fremmede fra andre skipsreder og kirkesogn, satte ut torskegarn i Borgundfjorden helligdags aften. Presten Peder Strøm hadde flere ganger advart mot dette fra prekestolen, men

⁴⁷ Ålesunds Handelsforenings historie s. 21—23.

⁴⁸ Ålesunds Handelsforenings historie s. 78.

likevel satte folk ut garna sine på Maria bebudelsesdag den 25. mars. Amtmann Must* svarte på denne klagen at det var både mot Guds og Kongens lov å arbeide på helligdager når det ikke var absolutt nødvendig. Han gir lensmannen rett til å ta garna fra fiskerne uten persons anseelse hvis dette gjentok seg. Siden skulle fiskerne stevnes til tings, slik at de fikk betale bøter og omkostninger. De beslaglagte garn skulle selges og pengene gis til hospitalet i Molde. Fogden Nicolai Astrup i Spjelkavik skulle hjelpe lensmannen med dette arbeidet.⁴⁹

Slikt helligdagsfiske har nok tildels foregått i det 19. århundre også. Kommunestyret måtte således engang velge en komite som skulle behandle dette spørsmålet. Komiteen kom med en lang innstilling med forslag om at statsmaktene måtte forby folk å ha vegn i sjøen fra lørdag kl. 24 til søndag kl. 24. Ved bibelord viser en at det er imot Guds ord og bud å nytte kviledagen til fiske. Det blir også fremholdt at befolkningen i Borgund er sterkt religiøs og derfor liker dårlig at helligdagene mer og mer anvendes til fiske.⁵⁰

Noen særlig lovgivning ser det ikke ut til at en har hatt for borgundfjordfiskets vedkommende før nokså sent. I en skrivelse av 1767 forteller sorenskriver Melchior Falch at han 7. januar samme år etter forlangende av statholder Bentzon hadde kalt sammen 12 gamle og erfarne fiskere for å gi regler for torskefisket både i Borgundfjorden og lenger ute til havs. Det hadde nemlig vært meget uorden under fisket idet alle fiskerne satte ut garna sine på de beste fiskeplassene ute mot havet når torsken begynte å sige inn. Derved kom garna til å stå over hverandre, og under trekkingen gikk de i vase og ble i stor utstrekning ødelagt. Etter at torsken var kommet inn i Borgundfjorden, ville alle fiske der, og resultatet var at fisket ble hemmet på grunn av den store mengde garn som ble satt ut i fjorden.

For å komme disse onder til livs, ble det bestemt at ingen, bortsett fra noen prøvebåter, skulle ha lov til å drive fiske før tre uker etter kyndelmess, dersom det ikke ved budstikke og kunngjøring fra kirkebakken ble gjort kjent at fisket kunne begynne før den tid. Dette gjaldt vesentlig fisket utenfor Borgundfjorden. For selve fjorden ble det bestemt at ingen måtte sette ut garn før en time før det ble mørkt, og trekking var bare tillatt etter at det var blitt lyst om morgenen. Hva siste passus angår, så var den nødvendig fordi mange pleide å reise ut før det ble lyst for «at holde ulovlig Inqvisisjon udj de andre Garn». Videre ble det på møtet hevdet

*Erich Must var amtmann i Romsdals Amt 1720—29. Han kom bort på en sjøreise i sistnevnte år (Romsdals Amt, s. 586—87).

⁴⁹ Bugge I s. 78.

⁵⁰ Minneskrift for Borgund kommune s. 38.

at Borgundfjorden som fiskeplass i første rekke måtte forbeholdes innbyggerne i Borgund sogn da disse for største delen hadde sin inntekt av vinterfisket der. De som først skulle vike, var folk fra Volda prestegjeld, da disse hadde så kort vei ut til Sørøyene hvor de kunne drive fiske. Det skulle også være forbudt for de tilreisende å nytte andre fiskeredskaper enn de som ble nyttet av Borgunds innbyggere. «Garn av 40 maskers Dybhed og mere, med store og løse klubber, der staar og vaier, og sættes 15 eller 16 favner op i Søen» skulle være forbudt og grunnen til dette var at slike redskaper ville jage fisken bort. — Alle disse bestemmelser gjaldt garnfiske. Line- og snørefisket kunne foregå fritt.

For året etter, 1768, finner vi dokumenter som også vitner om lite ordnede forhold under fisket. Dette året skulle således «den samtlige Almue af Borgunds Skibsrede» ha fremstilt seg for retten og klaget over opplørselen til de fremmede fiskerne. Det ser altså ut for at de regler som ble gitt året før, har vært til liten nytte. «Innbyggerne i Borgund hevder at de fremmede hindre dem udi Deres lovlige Fiske Brug idet disse sætter paa Diverse Tider af Dagen og Natten over Deres Garn, farer om Morgenen Tidlig før Dag og opptrækker Deres med sine Garn hvor Garnene efter at Fisken er optagen veltes ud igien i Søen og formedelst den Riven og Sliden af fremmede spoleres saaledes Deres Fiske Redskaber og Garn at De for dette Aar har lidet eller intet håb at fiske». Borgundenserne brukte bare garn som stod langs bunnen, og de var derfor fortørnet på de fremmede som satte garna sine langt oppe i sjøen. De mente at fisken på den måten ble skremt og vendte tilbake til havet når den traff på disse garna som kunne stå en 16 favner fra botnen. Siden borgundfjordfisket var av så livsviktig interesse for innbyggerne i Borgund, søkte de om at fisket for det meste måtte forbeholdes dem, og at det ikke skulle tillates flere å fiske der enn fjorden «bequemmelig» kunne romme.

Samtidig klager de over at påsken kommer så ubeleilig midt i beste fisketiden. I 1768 skulle en således ha gått glipp av en fortjeneste svarende til en halv tønne gull (250 000 riksdaler). De ber derfor amtmann Collin, som hørte på klagene deres, at han måtte søke kongen om at påsken måtte bli utsatt til midten av april. Noen fiskere hadde ikke brydd seg om helligdagsfredningen i påsken, men satte garna sine ut om helligdagskveldene. Klagerne fremkaster da den tanke at dette misbruk måtte bli avskaffet eller bli tillatt for alle. Men i tilfelle en slik tillatelse ville bli gitt, fryktet de at folk ville forsømme kirkegangen og i stedet arbeide med vegnen sin. De anser derfor en utsettelse av påsken for den beste løsning.

Etter at borgundfjordfisket hadde ligget nede i en 20 år, tok det seg godt opp igjen, og i 1820 var det meget godt fiske i Borgundfjorden. Nå fant en det også nødvendig med en lov for fisket.

Postmester Tønning, som ved selvsyn hadde sett hvilken uorden det hersket under fisket, fikk vedtatt og sanksjonert en lov om vårtorskfisket i Borgundfjorden 1. august 1821.⁵¹ I § 1 heter det her: «Grændserne indenfor hvilke det egentlige Borgundfjords Vaartorskfiskeri, for hvilke nærværende Lov er gjældende, drives, er mod Havet Grunden Einersmeden, hvis Med for den vestlige Kant er, at Fjeldet Melshornet gaar i Linje med Skarbakkenakken, og Grunden Aspeelden med Revet, som strækker sig mod Elteren paa Suløen og ligger i det Med, at Madselkløven staar i Linje med Suløfjeldet, samt derfra nedefter Borgenfjorden til Spjelkavik og Blindheimshammeren».

Loven bestemte videre at fisket skulle drives med garn om natta og med håndsnøre om dagen. Bare i tilfelle av uvær, måtte garna bli stående dagen over. Først når de var dratt, kunne line- og snørefisket begynne, og det kunne vedvare til garna igjen ble satt ut om kvelden. På de stedene der en ikke brukte garn, var snøre og linefiske tillatt til alle tider.

Før loven trådte i kraft, har det nok ofte gått vilt for seg, og det var nok ikke så lett å få slutt på de lovløse forhold. En måtte gripe til meget strenge forholdsregler. I 1823 ble det således ilagt bøter til et beløp av 206 spesidaler, 4 ort og 8 skilling. Halvparten av dette beløpet ble overlevert til styret for Borgund fri- og fattigskole. Det følgende år beløp mulktene seg til bare 1 ort og 15 skilling, så strengheten har ikke vært uten virkning.

Tønning skulle være meget påpasselig med å se etter at loven ble overholdt. Det sies at han under fisket pleide å spasere fra båt til båt fra Slinningen til Borgund mens garnsettingen pågikk, en strekning på omtrent en halv mil.⁵²

Loven av 1821 har nok gjort god nytte for seg i sin tid, men etter at femti år er gått, finner en at loven ikke lenger er slik den burde være. I 1873 klager erfarne og dyktige fiskere over at loven av 1821 er uheldig i sine bestemmelser når det gjelder fisket på det knappe farvann, og en mener at det ville bra om loven ble forandret. Et privat lovutkast er derfor blitt oversendt Borgunds «Herredstyrelse». Aalesunds Blad mener at Ålesund også måtte være interessert i dette og antyder at lovutkastet også bør behandles av byens kommunerepresentasjon før det oversendes til tinget.⁵³

I en innberetning fra lensmannen til fogden på Sunnmøre et par år senere heter det at etter lensmannens erfaringer med hensyn til oppsynet i Borgundfjorden, var at det eneste dette fikk utrettet i tide og utide å mot-

⁵¹ Bugge I s. 187.

⁵² Bugge I s. 188.

⁵³ Aalesunds Blad 25/1 — 1873

ta intetsigende spørsmål og klager. Han mente at intet oppsyn var det beste oppsyn.⁵⁴

I 1869 kom det en bestemmelse om riksgrensen til sjøs og om oppsyn, men bestemmelsen skulle ikke anvendes på fisket i Borgundfjorden.⁵⁵

Etter lov av 6. juni 1878 angående torskefisket ved Sunnmørskysten skulle det anordnes politioppsyn med valg av tillitsmenn. Det skulle være fire oppsynsdistrikter med en lønnet oppsynsbetjent i hvert. Hvert oppsynsdistrikt ble igjen inndelt i merkedistrikter, hvert med sin bokstav som sammen med et nummer skulle festes på båten. Hvert merkedistrikt ble igjen inndelt i tilsynsdistrikter med sine tilsynsmenn, en for hvert 5. fartøy og hver 10. båt. — For Borgundfjorden var det ikke merkeplikt.⁵⁶

Loven angående vårtorskefisket i Borgundfjorden av 1. august 1821 ble opphevet ved den nye lov.⁵⁷

Idet borgundfjordfisket begynte i 1907, hadde Ålesunds Fiskerforenings styre sammen med fogd Greve utarbeidet et forslag til regler for dette fisket. De viktigste av de foreslåtte bestemmelser var at det på et nærmere bestemt felt skulle være forbudt å sette og trekke redskaper eller drive fiske med noesomhelst redskap mellom kl. 21 og kl. 4.30. Dette feltet ble i store trekk begrenset slik: Fra bunnen av Borgundfjorden til en linje fra Eltranaset langs nordre kant av Breisunddjupet til en får Alnesrauden i vestkant av Haramsøya. Derfra i rett linje til Alnesrauden, derfra igjen til Giske rev og videre østover til Kverve på Ellingsøya. — En tenkte på å få reglene lovfestet straks. Oppsyn hadde en også foreslått.⁵⁸

Like etter fikk fogden melding fra departementet med de foreløpige bestemmelser om oppsyn i Borgundfjorden. Fisket hadde imidlertid dabbet så meget av nå at en ville se tiden an med å sette i verk oppsyn det året.⁵⁹

I 1908 hadde en fått alt i stand med hensyn til oppsyn, men dette året kom ikke torsken inn i Borgundfjorden.

1. juli 1907 kom det en ny lov om torskefisket i Møre fylke, og i henhold til denne lov ble nye vedtekter utformet. Fra samme tid har vi også hatt offentlig oppsyn slik at fisket nå foregår under betryggende former. Ny lov om saltvannsfiskeriene, bl.a. med bestemmelser om oppsyn, ble gitt 17. juni 1955. Samtidig ble forannevnte lov av 1. juli 1907 opphevet. Samt-

⁵⁴ Aalesunds Blad 20/4 — 1875.

⁵⁵ Bugge I s. 249.

⁵⁶ Aalesunds Blad 17/1 — 1879.

⁵⁷ Aalesunds Blad 4/2 — 1879.

⁵⁸ Sunnmørsposten 2/4 — 1907.

⁵⁹ Sunnmørsposten 5/4 — 1907.

lige bestemmelser gitt i henhold til den gamle lov ble også opphevet. Nye vedtekter for borgundfjordfisket ble senere utarbeidet i henhold til den nye lov.

Oppsynets betydning for ro og orden på sjøen ligger klart i dagen. Et par notiser i avisene fra de første årene etter at loven av 1907 og oppsynet var trådt i kraft, viser at oppsynet var våkent og slo ned på eventuelle syndere mot bestemmelsene. I 1910 fortelles således at en motorbåt «som darveiste ut den store garnsætningen sin tværs over smaagarnsætningene» øst for Slinningen, ble ilagt mulkt.⁶⁰ Og et par år etter finner en at sportsfiskerne som hadde forsøkt seg på Grynnå, ble vist bort. Det samme var tilfelle med noen haramsbåter som ville sette garna sine søndag ettermiddag.⁶¹

Misnøye kunne det nok være av og til med oppsynet. I 1910 ble det således klaget over at dekksbåtene laget uorden i rekkene av småbåter, og at den orden som oppsynet tilsiktet, ikke ble tilstrekkelig effektiv.⁶² Av årsberetningene forstår en at oppsynet flere ganger kan ha hatt vanskelig for å holde orden i lukene når mange båter var forsamlet på et lite område, men stort sett framgår det at ordenen på sjøen har vært god.

I loven av 1907 ble det foretatt forandringer både i året 1911 og i 1914. I vedtektene som ble utarbeidd i henhold til loven, ble det også foretatt forandringer gjentatte ganger. Ved forordninger i krigstida kom det dessuten til visse tilleggsbestemmelser. De vedtekter som gjelder nå, er fastsatt i 1969.

I de vedtekter som gjelder for borgundfjordfisket nå, heter det blandt annet: «Borgundfjord opsynsdistrikt omfatter Aspøvågen samt hele Borgundfjorden fra Spjelkavik og vestover til en linje fra Eltreskjær til Skarveflu og derfra til Sneglevær (på vestsiden av Hessa).» Oppsynsdistriktet omfatter dessuten sydsiden av Sula og innover til grensen mellom Ålesund og Ørskog i en avstand inntil 100 favners dybde.

Tidspunktet da utsetting av garn skal begynne, er bestemt for hele sesongen, og oppsynet passer på at denne tid blir overholdt. Det er påbudt at settingen skal foregå i luker, og lukesettingen skal skje fra sør mot nord. Båtene ordner seg da side om side i en lang rekke. I enkelte år har denne rekke av båter gått fra den ene enden av fjorden til den andre. På et visst signal fra oppsynsbåten og en del hjelpeoppsynsbåter begynner settingen idet alle båter går fram med mest mulig samme fart slik at ingen kommer bak de andre.

Fordelen ved denne måten å sette garna på er at ingen garn kommer oppå de andre selv om båtene ligger nokså tett. I gode år har ansamlingen

⁶⁰ Smp. 22/3 — 1910.

⁶¹ Smp. 31/1 — 1913.

⁶² Smp. 23/3 — 1910.

av båter på de beste fiskeklassene ofte vært så stor at hvis ikke settingen foregikk på denne måten, ville en stor del av garna komme til å ligge over hverandre og fisket derved hindres i vesentlig grad samtidig som redskaps-tapene og møyen med fisket ble større.

Utsetting av liner kan finne sted $\frac{1}{2}$ time etter at setting av garn er begynt: Linene skal imidlertid settes fra vest mot øst, altså tvers på garn-setningene.

Trekking av garn og liner skal også foregå etter fastsatte tider, og for garnas vedkommende skal alle i samme luke trekkes mest mulig med samme hastighet for alle båter.

I vedtektene finnes det også bestemmelser om iler, og om vekt av fotsteiner.

Fiske med snøre og pilk er bare tillatt om dagen mellom de tider som er bestemt for draging og setting av garn. Dagline kan en også nytte. Bruk av fløytgarn (med kagger og slag) er forbudt.

Bugge skriver at reglene av 1821 for torskefisket i Borgundfjorden senere ble endret, og at loven ikke ble handhevet i tidsrommet 1864—1902.⁶³ Dette stemmer ikke særlig bra med det vi tidligere har hørt om at det kom klager over loven i 1873. Når det ble klaget over loven, kan en nok også være forvissnet om at det ble gjort gjeldende. Det finnes forøvrig også opplysninger om at oppsynet var i virksomhet både i 1872 og i 1876 (se nedenfor).

Heller ikke de første årene etter 1902 synes det å ha vært oppsyn i Borgundfjorden. Oppsynet kom først i virksomhet i 1909. Som tidligere nevnt var alt klart fra oppsynets side i 1908, men dette året ble det ikke fiske i fjorden. Det ser derfor ut som det ikke har vært noe oppsyn i fjorden fra 1878 da loven av 1821 ble opphevet og til 1909.

I de siste desennier har oppsynet vanligvis trådt i virksomhet rundt månedskiftet januar—februar, tildels også i siste dagene av januar. Men i eldre tider ble oppsynet satt først senere i fiskesesongen. En liten oversikt viser tydelig utviklingen:

I 1876 skriver Aalesunds Blad 17/3: «Det ved Lov af 1. Aug. 1821 etablerede Opsyn i Borgundfjorden er for nogle Dage siden traadt i Virksomhed — — —».

Av Sunnmørsposten 22/3 1909: «Igaar blev det derfor oplæst paa kirkebakken, at opsynet for Borgundfjorden trær ikraft straks».

I 1912 og 1915 blir det ved annonser i sistnevnte avis kunngjort at oppsynet skulle begynne 23/2.

Ifølge årsberetningene begynte oppsynet i 1918 den 11/2, 1919 til 1922 15/2, 1923 7/2 og altså siden den tid som nevnt rundt 1. februar.

⁶³ Bugge I s. 188.

Oppsynet begynner altså nå sin virksomhet omtrent halvannen måned tidligere enn for 80 år siden, men likevel har det reist seg røster for å få oppsyn allerede i midten av januar. Det hevdes at torsken årvisst kommer i første halvdel av januar og at fisket begynner da. Men det er vanskelig for lovlidige borgere å kunne delta i fisket på dette tidspunkt da ingen respekterer den andre. Det settes og dras til alle døgnets tider. En ber derfor om at oppsynet må begynne alt 15. januar slik at alle kan få delta i fisket.⁶⁴

Vanligvis heves oppsynet i midten av april.

Da politiet ville forby borgundfjordfiskerne å selge sin fangst i byen.

I en notis i Søndmørsposten 15/3 1907 fortelles det at folk ved den inderste delen av Borgundfjorden ofte under styggeværslolker kunne fiske endel torsk som de gjerne fraktet til byen og solgte fra slede eller vogn. Politiet ville sette en stopper for den slags handel og hadde ilagt et par av selgerne mulkt. Avisen kan hverken innse nødvendigheten eller ønskeligheten av en slik aksjon fra politiets side fordi en slik ordning er til stor fordel for folk fra den indre del av byen. Særlig i styggeværperioder må det være av betydning å få fisk til byen når det ellers ikke er fisk å oppdrive på bryggene, hevder avisen. Fisken som ble solgt på denne måten skulle ellers også være billigere enn den en fikk kjøpt i byen. Bladet stiller seg tvilende overfor om det er tillatt av politiet å ilegge mulkt for slikt. «I tilfælde skal det maatte ske ved hjelp af bestemmelserne om gadeuorden. Men den gaar nu vel ikke i tilfælde af retslig prøvelse».

Dagen etter kommer det i samme avis spørsmål til politimesteren om det er forbudt å selge den fisk en har fisket selv fra slede eller vogn, og om det er forbudt å selge fisken sin fra båt ved torget. «Det fortelles nemlig af de fiskesøgende befolkning, at de fire eller seks, der driver *handel* med fisk og visstnok i egenskab heraf har betalt en vis torvagift — kr. 8,— pr. aar — betrakter sig som situasjonens herrer, som ene-monopoliserede».

Politimesteren svarer at det fra politiets side intet var til hinder for at fersk fisk kunne «ombringes og selges i husene». Men han vil ikke innlate seg på noen diskusjoner angående utøvelsen av den myndighet som er tillagt politiet.⁶⁵

Borgundfjordens fiskarlag. Borgundfjordfiskerne fikk sin egen organisasjon idet Borgundfjordens fiskarlag ble stiftet 27/11 1943 i Spjelkavik. Laget skal ta seg av borgundfjordfiskernes interesser. Ved starten hadde laget 63 medlemmer, og formann var Tore Breivik.

⁶⁴ Årsberetninger vedk. Norges fiskerier 1939.

⁶⁵ Smp. 18/3 — 1907.

VEKSLINGENE I BORGUNDFJORDFISKET

Vi har lite greie på hvordan utbyttet av torskefisket har vært på Sunnmøre før det 18. århundre. Men også for det senere tidsrom er det både mange og store huller.

Når en mangler oppgaver over utbyttet av torskefiske ellers, pleier en å legge utførselen av klippfisk til grunn for en beregning av utbyttet. Men en slik beregning kan en ikke foreta for borgundfjordfiskets vedkommende fordi vi ikke vet hvor stor del dette fisket hadde i det samlede kvantum. En slik beregning etter klippfiskvekt må forresten være temmelig usikker og bare gi tilnærmet grove verdier.

Spredte opplysninger gir oss imidlertid et bilde av hvordan borgundfjordfisket har vekslet de siste to hundre år.

Borgundfjordfisket fra ca. 1700—1830.

Vår eldste og betydeligste kilde er også denne gang Hans Strøm. Om året 1714 og 1715 forteller han at borgundfjordfisket var så dårlig at mange «forlode dette Nærings-Middel» for å unngå videre tap. Flere solgte også båtene sine. Men i 1718 «gik det des mere overflødig til», og framover til 1733 var det gode fiskeår. Men så kom det et tilbakeslag som varte et par år, fra 1733—35. I det sistnevnte år var fisket så dårlig at «det kan siges at have ganske mislinget». Fisket tok seg imidlertid opp igjen, og i 35-årsperioden 1736—70 var det så rikt som en aldri tidligere hadde opplevd. I 1740 var fisketyngden så stor at den fylte alle viker og bukter. Torsken ble da til dels tatt med not på samme måten som sild og sei. Fisken ble stående så lenge i fjordene sier Strøm at den til slutt var «ganske maver og uduelig».⁶⁶ Et slikt fiske må ha vært velkomment på den tid da det samtidig var uår og misvekst i landet.

I 1745 skulle det ha vært enda større fiskerikdom i fjorden enn i 1740. Videre framover har det også i det hele vært gode år.

For året 1756 har Strøm foretatt en beregning av utbyttet. Han har gjort seg megen møye idet han har gått fram «næsten Huus for Huus» for å skaffe seg opplysninger. Strøm kommer til at innbyggerne i Borgund har produsert omtrent 36 000 våger tørrfisk eller råskjær. Han forsøker også å beregne det økonomiske utbytte av fisket og finner at det må ha innbrakt noe slikt som 30 315 riksdaler.⁶⁷ Disse tallene gjelder bare sognets egne innbyggere, så det totale utbytte har sikkert vært omlag dobbelt så stort. Omregnet i råfisk, må utbyttet i kg torsk det året ha vært ca. 3,2

⁶⁶ Strøm I, 2. del s. 112.

⁶⁷ Strøm I, 2. del s. 105—106.

mill. kg fisket av borgundenserne. Totalkvantumet skulle da rimeligvis være mellom 6—7 mill. kg.

Det kan også være interessant å se på fiskeprisene for vel 200 år siden. Omregnet i kilo og kroner, skulle prisen pr. kg. råskjær være ca. kr. 0,19. Det gir en råfiskpris på knapt 4 øre pr. kg., sikkert ikke så dårlig pris etter dens tids prisnivå.

I 1760 var det et dårlig år for torskefisket, men i det følgende året tok fisket seg opp igjen og var da like godt som i 1756.

I sine beretninger om fisket gjør Strøm oppmerksom på at et dårlig fiskeår ikke alltid skyldes lite innsig av torsk, «men og ofte en Mangel paa bekvem Veirligt til at fange den».⁶⁸ I Borgundfjorden er en jo mindre avhengig av været enn ute på havet, men også her kan storm hindre fisket.

Strøm gir i sine «Meteorologiske Iakttagelser paa Søndmøre» en kort oversikt over «fisket» i åra 1762—73.⁶⁹ Om disse angivelser gjelder Borgundfjorden er imidlertid tvilsomt. Det fortelles således at torsken et år befant seg på 80 favners dyp, men slike dyp fins ikke i Borgundfjorden. Disse korte bemerkninger er derfor ikke tatt med her.

Bing (ca. 1790) klager over at fisket ikke var som det hadde vært før da en årlig hadde kunnet bringe 10 til 12000 tønner «saltet Gods» til Bergen foruten forskjellig slags tørret fisk.⁷⁰ Årene før 1790 må altså ha vært dårlige fiskeår.

Fra 1790—96 skal torskefisket på Sunnmøre ha vært meget godt, men så kom det et tilbakefall, og framover til 1815 var det praktisk talt intet fiske. Landboebladet melder for året 1810 at været i stor utstrekning har lagt hindringer i veien for fisket. I det følgende år fortelles det at fisket ikke var begynt i midten av februar, og 2. mars heter det: «Fiskeriene langs kysten ere ubetydelige eller ingen, og til alvorlige Forsøg på Udhavet har Veiret hidtil været foruroligende». Bedre gikk det heller ikke i 1812. Fisket var da meget smått og endog mindre enn de foregående års vintre.⁷¹ Det skrives dette året: «Hele Søndmøres Vaar-Torskefiskerie, kan for dette Aar neppe regnes over 500 Rdlr., og hvad er det imod de anvendte Bekostninger og Tidsspilde».⁷² I 1815 utgjorde fangsten i Borgundfjorden gjennomsnittlig 800 torsk på en seksmanns båt.

De rareste ting fikk skylden for det dårlige fiske. Således mente mange at vaksinasjonen voldte dårlige fiskeår. Andre skyldte på tangaskebren-

⁶⁸ Strøm I, 2. del s. 113.

⁶⁹ se Bugge I s. 79.

⁷⁰ etter Smp. mai 1941.

⁷¹ Det Norske Landboeblad nr. 3 1812.

⁷² Det Norske Landboeblad nr. 4 1812.

ningen som fikk fisken til å sky kystene.⁷³ Atter andre hevdet at det ble kastet ut så mye fiskeavfall at fisken ble skremt og søkte hen til andre steder hvor den kunne gyte i ro. I disse årene kom all fiskeredskap i forfall, og fiskerne begynte å løse opp garna sine og nytte tråden til andre formål.⁷⁴

Etter 1815 tok imidlertid fisket seg opp igjen, og i 1820 var det et meget godt fiskeår i Borgundfjorden. I 1822 blir det oppfiskede kvantum angitt til 400 000 stk. torsk. Fisket var imidlertid svært ujamnt på den tid, ett år kunne det være godt, men så kunne det følge flere år med lite eller intet fiske. Det ble klaget over at fisket i de gode år ikke brakte mer velstand med seg enn det gjorde. Men folk var lettsindige og hengitt til vellevnet, slik at de sank stadig dypere i gjeld til handelsmennene. Stevninger og eksekusjoner ble følgelig en dagligdags ting.⁷⁵

Da så torskefisket avtok vesentlig i Borgundfjorden ut i 1820-årene, fikk loven av 1821 skylden for det. Fiskerne var da temmelig enige om at kongen og stortinget hadde jaget fisken bort.⁷⁶

Fisket fra 1830 til 1900.

Sentret for torskefisket på Sunnmøre har visstnok inntil 1830 vært Borgundfjorden. Men omkring dette året blir det brått stopp med fisket her, og sunnmøringene måtte til havs etter torsken. Småbåtene som en hadde nyttet inne i fjorden, var nå ikke lenger store nok for havfiske og måtte byttes ut med de større åttringer og seksringer.⁷⁷

Men fisket i Borgundfjorden tok seg opp igjen, og selv om det kanskje aldri senere har vært av så stor betydning som før 1830, har det likevel spilt en stor rolle for dem som har vært bosatt rundt fjorden. For mange av dem har borgundfjordfisket vært kilden for tilgangen på kontante penger.

Ellers på Sunnmøre ble havfiske etter torsk mer og mer alminnelig i tidsrommet etter 1830, særlig blandt de fiskere som hadde fiske som hovedervert.

Det kan ofte være vanskelig å finne opplysninger om borgundfjordfisket for det 19. århundre. Moltu og Andersen gjengir i korte trekk torskefiskets gang for de fleste årene i hundreåret, men noen spesifikke opplysninger om borgundfjordfisket forekommer sjelden. Opplysningene synes å tyde på at når en snakker om torskefiske, har en ment havtorskefiske. Ellers skulle avisene være de beste kildene nå, men dessverre fins det bevart ålesundsaviser bare fra 1870 og utover.

⁷³ Helland I s. 711.

⁷⁴ Moltu s. 69—70.

⁷⁵ Bugge I s. 188.

⁷⁶ Bugge, Tidsskr. f. Sunnm. hist. lag 1929 s. 32.

⁷⁷ Knudsen s. 171.

I 1834 synes torskefisket som helhet å ha vært godt, men det ser ut for at fisket vesentlig har foregått sent i sesongen.⁷⁸ Henimot slutten av den vanlige torskesesongen blir det berettet om at det langs kysten har vært et utmerket torskefiske «hvis Mage ikke i de sidste 10 a 12 Aar har man havt».⁷⁹

Det blir fortalt om min oldefar at han dette året hadde tatt seg tjeneste for en betaling av 5 daler, men at han betalte husbonden sin 4 daler for å få lov til å reise hjem for å drive etter torsken i Borgundfjorden. Han og kameraten drog seg det året 3000 torsk på håndsnøre, så de fire dalerne var vel anvendt, selv om lønnen for resten av året ble bare en daler.

Torskefisket i 1835 ser også ut til å ha foregått vesentlig i slutten av sesongen. I slutten av februar blir det fortalt at fisket hadde vart i to uker, men at det var smått.⁸⁰ I mars synes imidlertid fisket å ha tatt seg opp. Landboe-Avisen skriver: «Torskefisket begynte i forrige Uge ret heldigt baade med Garn, Line og Haandsnøre saavel paa Havet som under Landet, men i denne Uge lyde Beretningerne saa at lidet eller intet er at erholde».

I 1836—40 var det flere år med misvekst på korn og høy, men de aller siste årene av 30-tallet skal ha vært gode fiskeår, som skal ha bedret folks økonomiske stilling betraktelig.⁸¹ Særlig årene 1836 og 1837 var skrале år for fiskerne. Hele sunnmørsfisket var da ikke større enn et vanlig bra borgundfjordfiske.

I 1845 berettes det om at fisket falt mindre heldig ut ved Breisundet hvor det i årene før hadde «foregaaet med saa meget Held og hvor den største Almue havde samlet sig». Det fortelles at næsten alle båter var forsynt med «den ny indførte Prohabilismus anpriste Rykkerkroge, men Torsken var saa slu, at den vendte sig langt ud paa Dybet at den undslap Rykkernes mishandling og kun gav sig til Priis for de største Baade, Garnbaadene — Rykkerbaadene benytte sig almindeligst Kjempefæringsbaade —»⁸².

Som så ofte før, kom torsken inn i Borgundfjorden dette året etter at fisket på havet var slutt. Den 10/4 ble det meldt at torsken bare hadde stått kort tid i fjorden, men at en hadde fisket bra. 162 båter var innskrevet hos oppsynet, og 25 av dem hadde tilsammen fisket 6000 stk. torsk. Fisket ble drevet på «småa toaarede Baader af en Mand og et Barn». Fisken var av fin kvalitet.⁸³

⁷⁸ Landboe-Avisen nr. 12 1834.

⁷⁹ Landboe-Avisen nr. 15 1834.

⁸⁰ Landboe-Avisen nr. 9 1835.

⁸¹ Bugge I s. 191.

⁸² Postbudet nr. 7 1845.

⁸³ Romsdals Budstikke nr. 35, 1845.

I 1846 skal fisket ha vært som året før. Prisen på torsken falt i slutten av sesongen til 4 skilling pr. stk.⁸⁴

I 1848 har fisket i Borgundfjorden ikke vært særlig vellykket. Først i begynnelsen av mars fikk en så smått føling med torsken. En antok at den torsk som nå var kommet inn i fjorden tilhørte en stim som hadde stått lenger ute i uken før. Dette mente en å kunne slutte av at det også var kommet torsk på Ørskogbukta de siste dagene. I Postbudet heter det: «Idag har man begynt riktig almindelig med Garnbrug i Borgundfjorden, der i Eftermiddag var saa belagt med Baade at man nok gjerne kunde komme gaaende fra Slinningen til Moldnes, og man er allerede i fuld Activitet med at se Loven af 1ste Aug. 1821 efterfulgt». Noe særlig storfiske var det imidlertid ikke blitt enda, selv om enkelte båter skulle ha fått opp til 2—300 torsk for natta.⁸⁵ — Det ble imidlertid ikke flere innsig i Borgundfjorden det året, og fisket ble tilsvarende smått. Torsken holdt seg ellers langt ute på havet.⁸⁶

Prisen på klippfisk dette året var omkring 4 ort pr. våg.⁸⁷

I 1849 hadde en håp om bra fiske. Tidlig i februar ble det gjort gode fangster med garn og snøre, og det skulle være drevet i land mye såkalt «broktorsk».* Alt dette skulle være gode tegn.⁸⁸ I slutten av februar kunne en få 4—6 torsker på 6—8 garn, og på snøre ble det gjort fangster på omkring 20 pr. båt.⁸⁹ Men i resten av sesongen var det stadig uvær. Etter de forsøk en hadde kunnet gjøre på havet, var det sannsynlig at det var meget torsk på bankene, «— men i Borgundfjorden, hvor man har havt bedre for at forsøge, skal have været intet at faae hverken i Garn eller med Dybsagn, hvilket dog de ældste og erfarneste Fiskere til Deels ansee som Tegn til, at Torsken ogsaa iaar vil tage ind i Fjorden inden Fisketiden er forbi. Men «alle gamle Mærker lyve», siger et Almuesprog».⁹⁰ Det siste viste seg også å være riktig, for det kom ikke noe torsk av betydning inn i Borgundfjorden det året. Fortjenesten på småbåtene ble derfor liten eller ingen. I Postbudet for 12/3 heter det: «Stemningen blandt den fiskende Almue, mærker man, er ofte sørgmodig nu, og det er heller ikke at undres over, Thi det ere Mange, som udenfor Fiskeri ikke have nogen Erhvervs-kilde, og som, foruden at være gjeldbündne, have stor Familie at ernære.»

⁸⁴ Postbudet nr. 14 1846.

⁸⁵ Postbudet nr. 11 1848.

⁸⁶ Postbudet nr. 14 1848.

⁸⁷ Postbudet nr. 22 1848.

* Broktorsk er torsk som er blitt skamfert av kobb.

⁸⁸ Postbudet nr. 7 1849.

⁸⁹ Postbudet nr. 9 1849.

⁹⁰ Postbudet nr. 11 1849.

Fisket var svært dårlig i femåret 1851—55 også. Kvantumet i disse årene fordeler seg som følger:

1851:	2—3000	stk.	torsk
1852:	4—5000	»	»
1853:	2—3000	»	»
1854:	8—9000	»	»
1855:	6—7000	»	»

I motsetning til borgundfjordfisket var havfisket tildels meget godt i disse årene. Prisen på fisken var omkring 5½ skilling pr. st.

Som en kuriositet fra den tiden kan nevnes at doktor Follum sendte inn til Borgund formannskap en skrivelse med forslag om kunstig utklekking av torsk i Borgundfjorden. Formannskapet behandler nøye denne skrivelser og bemerker at borgundfjordfisket har vært lite de siste årene og at «denne forhen saa rige Erhvervskilde nu synes at være saagodtsom lukket.» En kommer imidlertid til at det må være statens sak å bevilge midler til å drive forsøk med torskeutklekking.⁹¹ Det må ellers sies å være et nokså fantastisk forslag dette å ville drive utklekking av torsk på en tid da kunnskapene om torskens forplantning og eggenes utvikling ikke var større. Først i 1864 oppdaget nemlig G. O. Sars at torsken hadde pelagiske egg, og ikke før i slutten av hundreåret kom klekking av torsk i gang i vårt land.

I 1856 var det rikt fiske i Borgundfjorden. I det siste særlig gode fiskeåret vi hørte om, 1834, foregikk det aller vesentligste fiske i slutten av sesongen. Det samme var tilfelle i 1856. Postbudet skriver nemlig den 3. mars at fisket inntil den tid hadde vært ubetydelig. Med den følgende uke ble fisket drevet med stort hell. Som vanlig var det mest småbåter som drev fisket her, og disse kunne gjøre fangster på ca. hundre torsk pr. garnsetning. Det ser også ut for at småbåtene har fått drive i fred, for det anføres at fjordfisket ikke egner seg for havbåtene med deres store garnsetninger «da Rommet paa en liden Fjord ikke paa langt nær vilde blive tilstrækkelig».⁹²

Det samme gode fisket fortsatte videre utover i mars. Det fortelles at enkelte båter fikk så mye torsk i Hessafjorden at de måtte frakte fra seg på grunn av at de var overlastet. «Gamle Folk sige at Fjordfisket ikke har været saa rikt paa 30 Aar. Det er en Lykke for de mange Fattigfolk, som ikke have Udkomme til at koste sig Havvegn. Adskillige af disse gjøre iaar et ligesaagodt fiske, som de, der pløie Havet paa Storbaadene».⁹³

Fisket fortsatte ut igjennom hele mars og tildels også i begynnelsen av

⁹¹ Minneskrift Borgund kommune s. 37.

⁹² Postbudet nr. 11 1856.

⁹³ Postbudet nr. 12 1856.

april. Ennå før fisket var slutt, hadde færingene fått opptil 3000 stk. Det bemerkes imidlertid at fisket de siste dagene av mars var blitt ujevnt, og alt tydet på at det var etterslenget en fisket på.⁹⁴

I 1857 skal torskefisket stort sett ha vært litt under middels, og det samme kan sies å være tilfelle for året etter.⁹⁵

Heller ikke i 1859 var det noe særlig godt fiske. Tatt under ett var utbyttet magert, men for fiskeværene i Borgund sitt vedkommende kunne det kanskje sies å være et middels år.⁹⁶

Videre ut gjennom 60-årene var det middels fiskeår, og ofte var utbyttet også under middels. For 1868 angies således at torskefisket det året hadde vært det skraleste på 20—30 år.⁹⁷

Om fisket i 1872 sier Aalesunds Blad 20/2 samme år: «Indpaa Borgundfjorden fiskes ogsaa Torsk. En af Baadene fikk forleden Dag paa Natsæt 120 Stykker, saa man kan sige at Borgundfjordfisket er begynt. Det ved Lov af 1. Aug. 1821 forordnede Opsyn er dog neppe endnu traadt i Virksomhed». Den 2. mars heter det samme sted at en allerede hadde fornemmelse av skrei i Borgundfjorden, og at en hadde håp om at det gode, gamle borgundfjordfisket ville slå til dette året. Fiskeprisen for 1871 er oppgitt til 5 ort og 6 skilling pr. våg. I 1872 ble det betalt 12 skilling pr. torsk usløyet.

For året 1873 angies et kvantum på 250 000 skrei fisket av fiskere hjemmehørende på Sula, Hessa, Aspøy og Nørvøy.⁹⁸ En stor del av dette kvantum er sikkert fisket i Borgundfjorden, men hvor stor del er umulig å si.

Alt tidlig i sesongen spådde gamle fiskere at det i 1874 var store sjanser for et godt borgundfjordfiske.⁹⁹ Utover til forbi 20. mars ble det gjort fangster av vekslende størrelse i fjorden. Toppfangstene ser ut til å ha vært ca. 40 torsk pr. båt. Men den 24/3 meldte Aalesunds Blad om at fisket var meget godt. Båtantalet var imidlertid lite, bare ca. 30. Men så snart fisket begynte, kom båtene og den 27/3 fortelles det at antall båter var omkring 400. Fisket ble drevet i hele Borgund- og Hessafjorden. En båt hadde fått 600 torsk på et døgn. Ved månedskiftet anslåes kvantumet til ca. 300 000 torsk.

Fisket fortsatte også utover i april og nå vesentlig på line. En regnet med at borgundfjordfisket dette året ville gi et utbytte på 170 000 våger klippfisk, og at dette sammen med rogn og lever ville representere en verdi

⁹⁴ Postbudet nr. 14 1856.

⁹⁵ Postbudet 1857 og 1858.

⁹⁶ Postbudet nr. 15 1859.

⁹⁷ Postbudet 1860—68.

⁹⁸ Aalesunds Blad 5/4 1873.

⁹⁹ Aalesunds Blad 10/2 1874.

på 354 000 spd. — Bladet skriver at skreien av handelsmennene på stedet kalles for «klavebeist» fordi den stod på bås i Borgundfjorden etter flyttedag, men dette finner bladet urettferdig.

I 1875 ser det ikke ut til å ha vært noe særlig fiske i Borgundfjorden.

I begynnelsen av mars 1876 meldes det at det er fisket en del skrei både på line og garn i den indre del av Borgundfjorden. Det klages imidlertid over at det er vanskelig å skaffe seg kunnskap om hva som fiskes der inne, for folk bevarer i det lengste taushet om fangstene. Farvannet er knapt, og det er vel heldigst «aa ro Grynna aaleine» føyer bladet til.¹⁰⁰

Den 17. mars melder Aalesunds Blad at fisket fremdeles er dårlig. Senere i sesongen har det trolig heller ikke vært noe fiske av betydning, for avisene inneholder ikke flere opplysninger om fisket dette året.

Inntil 20. mars var fisket i 1877 ifølge Aalesunds Handels- og Søfartstidende helt ubetydelig, men så kom det et større fiskeinnsig, og det ble gjort gode fangster både i slutten av mars og utover i april. Den 7/4 meldes det om jevnt godt fiske i Borgundfjorden, men antall fiskere var avtagende. Det oppfiskede kvantum oppgies den 11/4 til å være 240 000 torsk for Borgundfjorden, men for Hessa og Ålesund oppgies 380 000, og en stor del av dette siste kvantum var sikkert også tatt i Borgundfjorden. Ifølge en annen kilde skulle det være fisket 1 200 000 skrei i Borgundfjorden dette året. 420 båter med 2900 mann deltok i fisket.¹⁰¹ (Det er et stort spørsmål om dette siste tallet er pålitelig. Ser vi på antall båter med mannskap, blir det gjennomsnittlig 7 mann på hver båt. Dette synes å være et for høyt tall, da det i Borgundfjorden ble brukt mye små båter. Dessuten er også antall deltagende fiskere temmelig høyt for Borgundfjorden å være.)

På grunn av sildeinnsig inn gjennom fjordene var det mange som spådde et godt borgundfjordfiske i 1879, og så tidlig som i begynnelsen av februar ble det fisket veritabel skrei der. Utbyttet av fisket var også godt sett i forhold til vegn og båter.¹⁰² — Kvantumet for dette året blir oppgitt til 380 000 torsk. 133 båter deltok.¹⁰³ Ennå langt ut i april ble det fisket godt med skrei og «tidlig fjordkroppung».¹⁰⁴

For 1880-årene og tildels 1890-årene er det i de aviser jeg har undersøkt uhyre få opplysninger å finne om borgundfjordfisket. Fisket skal også i det hele ha vært skralt i disse år,¹⁰⁵ og dette er trolig grunnen til at avisene

¹⁰⁰ Aalesunds Blad 3/3 1876.

¹⁰¹ Romsdals Amt, s. 665.

¹⁰² Aalesunds Blad 7/2 1879.

¹⁰³ Aalesunds Blad 15/4 1879.

¹⁰⁴ Aalesunds Blad 18/4 1879.

¹⁰⁵ Romsdals Amt, s. 665.

lite eller intet nevner om borgundfjordfisket. En vanskelighet støter en også på når en skal finne ut om borgundfjordfisket har vært godt eller dårlig, nemlig oppdelingen av Borgund oppsynsdistrikt. Dette var i 1879 delt på følgende måte:

	<i>Merkebokstav</i>	<i>Merkedistrikt</i>
Østre Borgund	$\left\{ \begin{array}{l} B \\ H \\ V \end{array} \right.$	Borgundfjord
		Hessa
		Valderøy
Vestre Borgund	$\left\{ \begin{array}{l} G \\ F \\ Z \end{array} \right.$	Godøy
		Furkenholmen
		Giske

Hessa merkedistrikt omfattet også Sula.¹⁰⁶

Etter dette skulle det ligge nær å slutte at oppgavene for Vestre Borgund vesentlig omfattet havfisk. Oppgavene for Østre Borgund blir mer tvilsomme. Det er overveiende sannsynlig at mange båter både fra Hessa og Valderøy drev havfiske, og at deres fangst ble regnet med i kvantumet for Østre Borgund. Men på den annen side fisket trolig mesteparten av innbyggerne her i Borgundfjorden. Det kvantum en derfor finner oppgitt for Østre Borgund, er trolig for det meste fisket i Borgundfjorden. Men havfiske kan også inngå i dette kvantum. I det hele tatt kan det være grunn til å betrakte de oppgitte tall fra den tid med skepsis. At det ikke var oppsyn i Borgundfjorden i tidsrommet 1878 til 1909 bidrar også til å gjøre oppgavene upålitelige.

For året 1892 blir kvantumet for Østre Borgund inn til midten av mars oppgitt til 103 200 torsk.¹⁰⁷ På dette tidspunkt var en imidlertid midt i beste fisketida, og en må derfor regne med at det totale kvantumet i dette distriktet ble større.

Ugebladet (etter Aalesunds Tidende) oppgir i slutten av mars kvantumet for 1895 til 45 900 torsk for Østre Borgund. Det skulle delta 4 garn båter, 4 linebåter, 3 skøyter, 1 dampskip, men ingen djupsagnbåter. Mannskapet på disse båtene beløp seg bare til 64 mann.¹⁰⁸

Muntlige opplysninger som er innhentet bekrefter at det har vært sparsomt fiske i Borgundfjorden i slutten av det 19. århundre. Det fortelles således at da det igjen ble storfiske i 1902, hadde det ikke vært noe særlig fiske på lange tider. En brukte likevel redskap i fjorden i hele dette tids-

¹⁰⁶ Aalesunds Blad 17/1 1879.

¹⁰⁷ Smo. 14/3 1892.

¹⁰⁸ Ugebladet nr. 16 1895.

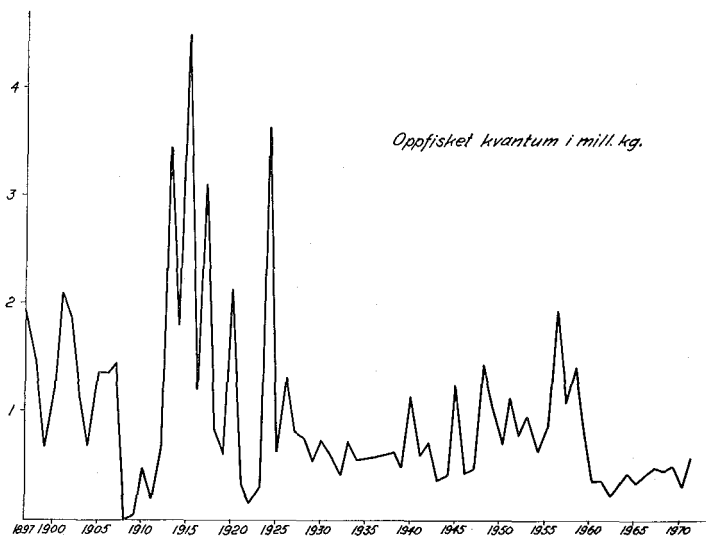

Fig. 5.

rommet, men av og til skulle det være så lite torsk å få at en hadde vanskelig for å skaffe seg kokefisk. En må i denne forbindelse være oppmerksom på at redskapene var ikke så gode den gangen som nå, bl.a. var det ikke alminnelig med langeføtter på garn, de ble derfor stående langs bunnen og hadde således ikke så store sjanser til å ta den fisken som kom inn for å gyte.

Borgundfjordfisket etter siste hundreårsskifte.

Fra 1897 har vi i Årsberetninger vedkommende Norges fiskerier oppgitt det oppfiskede kvantum for Borgund og dessuten vanligvis også noen ord om fiskets gang i løpet av sesongen. Nå var den nåværende Giske kommune også innunder Borgund inntil 1908, så det oppgitte kvantum omfatter rimeligvis også det som er fisket der.

De første oppgavene stammer fra byfogden i Ålesund og her finnes kvantum angitt for «Borgund». Senere finnes oppgaver fra lensmann og oppsynsbetjent hver for seg og enda senere angivelser både for «Borgund» og «Borgund (Valderøy)». Hva som her er fisket i Borgundfjorden er ikke godt å si. Jeg viser til tabellen side 66 hvor alle tall er tatt med.

Fra og med 1908 skulle vi imidlertid være på sikrere grunn. En liten bemerkning i Søndmørsposten fra 28/2 1908 skulle tyde på at alt som blir oppgitt for Borgund, er fisket i Borgundfjorden. Det heter nemlig her: «Borgund distrikt omfatter nu kun fjordfiskere med smaabaater». Etter dette må vi gå ut fra at tallene etter 1908 er pålitelige og gir det rette

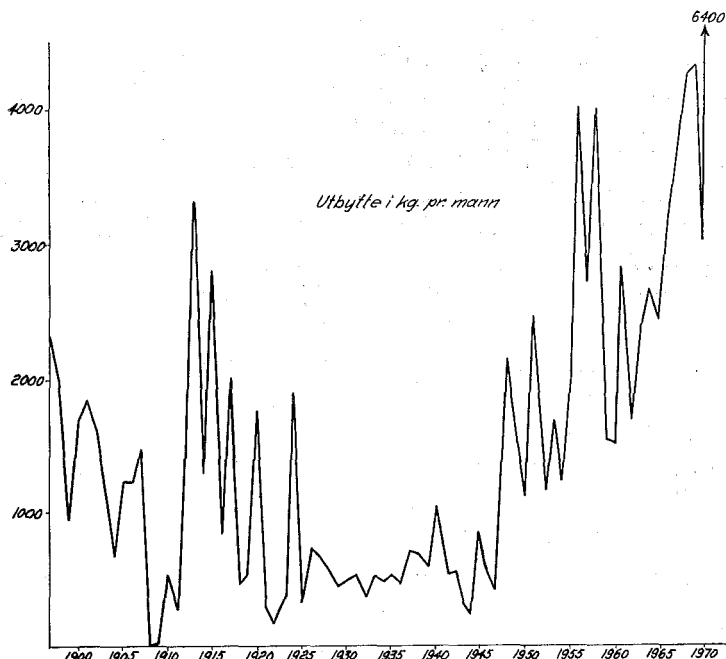

Fig. 6.

kvantum for Borgundfjorden. Etter 1908 var også oppsynet i aktivitet i fjorden, og dette borger nok for riktigere angivelser. — For 1915 og senere år fins det spesielle oppgaver for Borgundfjorden.

På fig. 5 er vekslingene i Borgundfjordfisket fra 1908 til 1953 framstilt grafisk. Inntil 1928 ble kvantumet oppgitt i antall torsk, senere i antall kilo. Jeg har derfor regnet om oppgavene fra før 1928 til kilo idet hver torsk er satt lik 3 kg. Helt riktig blir jo dette ikke, men da det her likeså mye gjelder å få et relativt bilde som de absolutte tall, skulle det være forsvarlig.*

Som en vil se, var det i årene 1908—13 dårlig fiske, men i tidsrommet 1913 til 1920 hadde en en periode med en rekke gode fiskeår. De oppfiske- de kvanta veksler imidlertid mye fra år til år.

Etter tre elendige år, 1921, 1922 og 1923, ble det igjen godt fiske i 1924. Siden den tid har utbyttet av fisket stort sett vært måtelig. Det har imidlertid også forekommet år som må karakteriseres som bra. I 1956—1958 hadde en tre bra år på rad med et årlig kvantum på mellom 1 og 2 millioner kg. I tidsrommet 1959—1971 var det bare 4 år som gav mer enn 500 000 kg.

* Oppsynssjef Giske opplyser at torsken vanlig er minst inst i fjorden og har en gjennomsnittsvekt på 2,8—2,9 kg der. Vestfor Kavelen er fisken større med en gjennomsnittsvekt på 3,4 kg og vel så det.

Fig. 6 viser utbyttet pr. mann i samme tidsrom. Som en vil se var utbyttet pr. mann stort sett godt i de rike år i Borgundfjorden i perioden 1913—1920, selv om utbyttet svinget meget fra år til år. Mellom 1925 og 1948 var utbyttet pr. mann helst dårlig, mens det senere har vist sterkt stigende tendens. Høyest nådde 1971 med gjennomsnittlig 6400 kg pr. mann. Denne stigende tendens har trolig sammenheng med overgang til nylongarn og at den reduserte deltagelse gjør det lettere å oppnå gode fangster. Andre faktorer kan imidlertid også ha spilt inn.

Med hensyn til kvanta og andre statistiske opplysninger for tidsrommet 1897 til idag, vises til tabellen side 66 og 67 hvor statistikken vedkommende borgundfjordfisket fra Årsberetningene og andre kilder er samlet.

Prisen på torsken har omkring hundreårsskiftet ligget på et annet nivå enn vi er vant til målt med våre dagers kroneverdi. I 1897 kostet torsken 23 øre pr. stk. for dampskipenes fisk og 20 øre for skøytenes. I slutten av sesongen ville imidlertid kjøpmennene ikke betale mer enn 15 øre pr. stk.¹⁰⁹ Det følgende år oppnådde fisken bedre pris, idet den først i sesongen ble betalt med 60 øre pr. stk. Senere sank prisen til 40 øre pr. stk. Det angies dette året at torsken var feit og fin.¹¹⁰

I 1902 ble fisket forholdsvis godt og foregikk tildels på en usedvanlig måte. Andersen skriver at «Torskefisket, efterat have været meget kleint ude paa sædvanlige Fiskegrunde paa Havet flyttede sig indover Hessefjorden og Borgundfjorden, hvor — fornemlig mellem Slinningen og Tyskholmen — i et par Uger et usædvanlig Torskefiske foregikk med alle slags Redskaber, til slutt ogsaa med Søkkenøter, og blev der opfisket henved $\frac{1}{2}$ Million Stykker stor og for det meste fyldig Torsk til Gjennemsnittspris af 25 Øre pr. Stykke».¹¹¹

Fisket foregikk altså på det sted som populært kalles «Grynnå.» Her har det forøvrig i mange år været en god fiskeplass. De som var med dette året, forteller at båtene lå så tett her at det ikke var plass til å ro side om side. Det ble da gjerne en tre-fire båter etter hverandre, og da de hadde fordelene som var bakerst idet garna til disse kom over de andres, kan vi tenke oss at det ikke alltid var fredelig når garna skulle settes eller trekkes. Men merkelig nok fikk alle fisk enten nå garna stod over eller under. Det må altså ha vært en kolossal fisketyngde til stede det året. Det sies også at en kunne stå på Slinningsneset og se ned på fiskestålet (-stimen) nede i sjøen.

Sunnmørsposten forteller følgende om fisket dette året:

21/3. Småbåtene hadde om natta fått opp til 200 torsk på garn. Mellom

¹⁰⁹ Ugebladet nr. 13 1897.

¹¹⁰ Ugebladet nr. 6 1898.

¹¹¹ Andersen s. 71.

Slinningen og Tyskholmen lå det samme dag om formiddagen 150 båter og flere strømmet til. «Alle i byen, som kan faa sig en baad, reiser ud».

24/3. Småbåtene fisker godt, og en del av dem som hadde garn, kom fullastet iland. Dampskipet «Hugin» fikk 800 torsk i 4 garn innenfor Slinningen. Avisen forteller at det denne dagen befant seg omkring 500 båter mellom Slinningen og Tyskholmen. «Man kan nu sige at skreien trækkes lige ved byens brygger». Været var også utmerket. Avisen forteller at fjorden lå blikkstilte.

26/3. Det gode fisket fortsetter. «Hundrevis av de forskjelligartede farkoster deltar. Der ser man alle slags smaabaade, doryer, svenskebaade, otringer, dæksbaade, dampskibe, førsleskuder, ja lige til mudderprammer. Kort sagt alt som kan flyde er ude. Lige saa broget skue frembyr besætningerne. Der er foruden almindelige fiskere, oldinger, krøblinge, fint klædte herrer i gule handsker, hvite manchetter og bonjour, kvinder og smaagutter i massevis. Just ikke førsteslags sjøfolk alle; men heldigvis er det strålende vaarveir og blikkstilte. — Mange gjøre det vel ikke videre rart, men mangelen pen torsk faar dog danse med op, mens de uvante arme blir trætte og snørene gaar i vase. — De som driver det rationelt, har allerede pene lodder — tildels meget pene; især de som bruger garn.»

Handelsmennene hadde hatt en så uventet avsetning av redskaper at det til slutt ikke var blysteiner å oppdrive. Flere var derfor nødt til å reise ut med jernbolter. «vægtelodder» o.l.

29/3. Fisket fortsetter, og det oppfiskede kvantum til denne tid var 250 000 torsk.

2/4. Fremdeles var det mye båter i fjorden, men fangstene var små, især på rykk. På line og garn fisket en bra og på synkenot godt. «Et baadlag, som igaar prøvde med snurpenod, fikk i første kast 3000 torsk».

4/4. Fisket fortsatte vesentlig med garn og line i Hessafjorden. «I Borgund- og Hessefjorden antar man at der er opfisket ca. 400 000. Halvdelen heraf er solgt hidtil byen og optat i Aalesunds opsynsdistrikts fiskeoppgave».

7/4. Fjordfisket ble i de offisielle oppgaver satt til 600 000 torsk, men mange mente at det var for lavt, og avisen tror det samme. (Av et par av de ovenstående bemerkninger vil det også framgå at de angivelsene over fiskekvantum som en finner ikke alltid er så pålitelige.)

Som tidligere nevnt var det ikke oppsyn dette året, og fiskerne gjorde akkurat som de ville både med setting og draging. Fisket foregikk døgnet rundt, og det fortelles at en i Alesund både natt og dag kunne høre brølene og larmen av fiskerne på Grynna. Helt fredelig kunne det altså ikke ha gått for seg, og en forferdelig munnbruk har nok hørt til dagens orden.

Det hendte også at en gikk til håndgripeligheter. Årene var i så tilfelle gode våpen.

Følgende vil gi et inntrykk av hvor rikt fisket var dette året: To fiskere reiste en ettermiddag ut for å sette 16 garn. Men enda før de hadde fått dem ut, la de merke til at rykkerbåtene hadde fått tak i garna i den andre enden av lenka og dradd dem opp. De to begynte derfor straks å hale garna inn i båten igjen. Det viste seg da at på den korte stunden, altså bare mens garna sank ned igjennom sjøen, var det gått fast 160 torsker i maskene. Dette skjedde midt på lyse dagen. — På rykk kunne en det året dra en 200—300 torsk for natta pr. båt (to mann).

Dette året brukte en som nevnt også synkenot etter torsken, og en kunne gjøre svært gode fangster med dette redskapet. Av mangel på ferdige synkenøter satte en sammen flere sildegarn og nyttet disse som nøter. Med slike redskaper kunne en ta opptil 5000 torsk i kastet. Men mange fiskere var rasende på dette nye redskapet. De tok stein i båtene sine, reiste avsted og kastet dem i nøtene. Rykkene sine sendte de også ned i nøtene for å rive dem i stykker. Når nota kom opp, var den ofte full av fisk, og mange uvedkommende lå da rundt nota og stjal.

Etter 1902 ble det forbudt å nytte synkenot i Borgundfjorden. Fiskerne hevdet nemlig at nota la seg nedover en mengde fisk, og all denne fisken skulle etter deres mening bli drept.

Borgundfjordfiskere hevder at det aldri har vært fisket så mye torsk i Borgundfjorden som i 1902, ja, de sier at fisket i dette året måtte være enda større enn i 1915, som ifølge årsberetningene skal være rekordåret, ifallfall etter siste hundreårsskifte. Fiskerne hevder at det oppgitte kvantum for 1902 må være mye for lite, og de angir som mulig grunn til dette mangelen på oppsyn og at en stor del av de deltagende båter hørte hjemme og førte sin fangst til andre distrikter hvor også fangsten ble registrert.

Det som gjør at fiskerne minnes 1902 fram for noe annet år som et enestående fiskeår, er at fisket bare varte i fjorten dager. På grunn av den korte tid og den store fisketyngde ble fisket meget hektisk.

Fisken skulle etter fiskernes beretninger i 1902 bestå vesentlig av skrei.

Fisket i 1903 ble ikke så vellykket som i det foregående år. Torsken var dette året ikke kommet inn i Borgundfjorden med samme tyngde som i 1902, men inst i fjorden foregikk det hele vinteren et jevnt bra fiske. Uværet som en ellers var plaget av det året, hadde der inne ikke hindret fisket så mye. «Ved at krasse i lidt hver dag er det mange som har ret bra lodder — opptil 1000 torsk pr. lod». ¹¹²

Det lille og jevne fisket fortsatte helt ut i midten av april, men da kom

¹¹² Smp. 25/3 1903.

det ruskevær som gjorde slutt på fisket. Resultatet ble likevel bra — 362 000 torsk.

I 1904 var fisket enda dårligere enn i 1903. Søndmørsposten skriver 18. mars: «Iaar er det stor fattigdom paa fisk ogsaa inde i fjordene. Det ser trist ut hvis det nu ikke tar vending til det bedre.»

I 1907 ser det ikke ut til å ha vært noe særlig godt fiske før så sent som i begynnelsen av april. På denne tid gikk torsken tildels høyt oppe i sjøen i den ytterste del av fjorden, og en gjorde gode fangster på rykk med bare 10 favner snøre ute. Deltagelsen i fisket var stor. Lengst inne i fjorden var fisket dårligere, og her gikk fisken dypt.

Utover gjennom de to første ukene i april var fisket bra, men jevnt avtagende. Imidlertid gjorde en enda bra fangster omkring den 12. i denne måneden. Torsken holdt seg fremdeles høyt i sjøen.¹¹³

I 1908 ble det ikke noe innsig av torsk i Borgundfjorden og derfor heller ikke noe fiske.

Fisket i 1909 var meget smått. Omkring 20. mars kom det et lite innsig av torsk i fjorden, og en gjorde fangster på opp til 30 torsk pr. natt. Fra kirkebakken ble det da kunngjort at oppsynet trådte i kraft straks.¹¹⁴ Imidlertid dabbet fisket av igjen, og det samlede kvantum ble bare 6000 torsk, så fisket må sies å være mislykket.

Fisket var smått i 1910 helt til omkring 20. mars. Da ble det gjort fangster på opp til 300 torsk. «Det er for det meste gamlinger som bruker, men der er ogsaa fiskere, som er kommet ind fra fiskeværene og er begynt i Borgundfjorden». Det ble til slutt en stor ansamling av båter i fjorden, og fisket var ogsaa bra på alle slags redskaper. Men fisket ble tildels ujevnt på grunn av den store mengde båter. «Som et bevis for, at det er en vældig mengde baat som nu bruker i fjorden, kan tjene, at oppsynet nu er sluppet op for baatmærker, uten at man kan skaffe — for øieblikket ialfald».

Tilstrømmingen av båter fortsatte, og det fortelles at det var så mange nordøybåter på havna etter siste «togt» til Hessafjorden og Breisundet at en skulle tro at det var midt i sildesesongen. En mente at det skulle være omlag 500 båter som brukte torskvegn i Borgund oppsynsdistrikt.

Langeføtter var dette året i bruk med vekslende utbytte.

Utover i april avtok fisket stadig, og en var klar over at fisken var på utsig. I midten av måneden var fisket praktisk talt slutt. Mange båter hadde gjort det riktig fint dette året. Således skulle noen småbåter fra Hessa ha gjort en fangst på 1000—1200 hver. Prisen på torsken var i slutten av mars 45—50 øre pr. stk.¹¹⁵

¹¹³ Smp. 2—12 april 1907.

¹¹⁴ Smp. 22/3 1909.

¹¹⁵ Smp. 18/3—16/4 1910.

Det gode fiske og de mange båter tatt i betraktning, ble kvantumet ifølge årsberetningene dette året lite, bare 160 000. Men de fremmede fiskere fikk kanskje sine kvanta registrert i sine hjemlige oppsynsdistrikter.

I slutten av februar 1911 fikk en noe torsk i Åsefjorden, men lenger ute i Borgundfjorden var det intet fiske. En skjønte derfor at det ikke var «rette færa» som var kommet, men mange trodde likevel på godt fjordfiske dette året. Imidlertid ble det smått hele sesongen. «Inde i fjorden mellom Vaagneset og Kavlen pusler de og fisker litt hver natt — fra en 4—5 opptil 12—15 paa hver baat for natten».¹¹⁶ — Stort annet enn pusleri ble det heller ikke, og fisket må dette året sies å være temmelig mislykket.

I 1912 ble det i slutten av februar gjort gode fangster i Borgundfjorden. Men fisken ville ikke holde seg på fiskeplassene, så en trodde at det bare var et lite innsig. Mange fiskerer kom til stede, men fisket dabbet av og holdt seg jevnt smått helt til omkring 20. mars. Da det ser ut til at det er skjedd et nytt innsig av torsk. Småbåtene i Hessafjorden fisket godt. Lenger inne var det derimot fremdeles smått. Like etter ble det imidlertid fisket godt i hele fjorden, og fangstene lå på mellom 40 og 300 torsk pr. båt pr. døgn. Alle som kunne, var da ute etter torsken. «En ledig smaabaat er neppe at opdrive i hele byen». Fisket var best ved månedsskiftet, men avtok så utover til midten av april da det sluttet.

Mange skulle ha et godt utbytte av fisket dette året, således kunne en mann med kone eller sønn unntagelsesvis ha en 2000 saltede torsk etter endt sesong.¹¹⁷

Året 1913 var et av de meget gode år i borgundfjordfiskets historie. Helt fra midten av februar begynte et meget godt garnfiske. Deltagelsen var til å begynne med liten, men ettersom fangstene steg ble også båttallet større. I begynnelsen av sesongen fisket en best lengst inne. Senere var det imidlertid den ytre del av fjorden som kunne oppvise de største fangstene. På Grynna ble det fisket mye.

Fisket var jevnt og meget godt i hele måneden fra 10. mars til 10. april, og det ble gjort mange gode fangster. Dekksbåtene hadde opptil 500 torsk for natta. En småbåt fikk en natt 400 og måtte gjøre tre vendinger for å få fisken i land.

Mange båter ble selvfølgelig trukket til Borgundfjorden av det gode fisket, og det fortelles at fjorden lå som et lyshav når båtene satte garna sine kl. 24 om søndagskveldene. «Det var som en liten by paa sjøen. — Det er høist interessant at se paa livet i Borgundfjorden nu — især om eftermiddagen, naar fiskerne sætter garn. Paa et kort stykke midt for Tyskholmen var det igaar ca. 100 baater som satte. Naar tiden nærmer sig,

¹¹⁶ Smp. 22/2—8/4 1911.

¹¹⁷ Smp. 27/2—16/4 1912.

ligger de i slaglinje nogen faa meter fra hverandre og straks signal gis fra opsynsbaaterne, bærer det løs med at faa ut redskaperne. Der var igaar flere garnlænker som rak næsten helt over fra Tyskholmen til Sulalandet.»

Fra 10. til 15. april avtok fisket sterkt, og de fleste drog til slutt svarte garn. Sist i mars var prisen på torsken 38 til 45 øre pr. stk.¹¹⁸

I 1914 var det også et bra borgundfjordfiske, men dette året var det bare i slutten av sesongen at det var noe fiske å snakke om. Inntil 7. mars var det oppfisket bare 10000 torsk mot 859 000 året før. Etter 20/3 tok imidlertid fisket seg kraftig opp. På færingar ble det gjort fangster på 2—300, ja, selv sportsfiskere skulle kunne dra opptil 300 på rykk pr. dag. Alle som kunne komme seg fra sin daglige dont i Ålesund dro derfor på torskefiske, og det var meget stor rift om båtene. Følgende sitater karakteriserer godt situasjonen:

«Det er forøvrig nu en så stor almue, som tar del i dette fiske at det blir vanskelig at faa utrettet noget.» — «Igaar kom yderligere en hel del fjordfolk med smaabaater utover med dampskibet for at ta del i Borgundfjordfisket.» — «I byen er det vanskelig at faa arbeidsfolk, da alle som kan faa tak i en smaabaat, reiser ut efter torsken».

Fisket foregikk på et forholdsvis lite område ytterst i Hessafjorden, og her var det er par hundre båter samlet. «Det var folk av begge kjønn og alle aldre, man fik se i de ca. 200 baater, som var samlet for at sette garnene. Ogsaa her traf vi en baat med bare to kvinder ombord. Og her var baater med nykonfirmerte gutter. — Man saa ottiaarige kaller og unge koner og jenter. Alle skulde være med aa hente rikdommen op av fjorden. — Farkostene var ogsaa av forskjellige slags. Mest robaater fra bitte smaa færingar og opover til seksæringar, baater som vitnet om meget forskjellige byggestede og tildels tænkt til at brukes til noget ganske andet end dette fiske. Det var ogsaa adskillige motorbaater, baade saadanne som var bestemt til fiskeri, og slike som var innredet for persontrafikk og lystfart».

«Enkelte steder laa baatene saa tæt at man meget vanskelig kunne føre aarene. Somme vilde komme for langt frem, andre hadde vanskelig for at følge massen og sakket akterut. Dette var nok ikke saa farlig for dem selv. Om de kom bort i en anden sætning, fik de iethvert fald sine garn ovenpaa». Det var nok nødvendig med militær orden i rekke når det var så mye båter til stede. — Garnsetningen ble filmet den 27/3.

Ved månedskiftet avtok fisket meget, og en uke senere var det slutt.¹¹⁹

Fisket i 1915 tok til allerede i midten av februar og var ganske bra utover gjennom denne måneden. I begynnelsen av mars var det lite å få, og inntil 13/3 var det oppfisket bare 80 000 torsk. Men i midten av mars

¹¹⁸ Smp. 22/2—16/4 1913.

¹¹⁹ Smp. 7/3—8/4 1914.

begynte et særdeles godt fiske som varte en tre ukers tid. Deltagelsen dette året blir angitt til å være større enn noen sinne. «Naar man ser hen til den uhorvelige masse farkoster som nu bruker der, maa man forresten undre sig over at det kan bli stort paa hver. Vegnen staar saa tæt at det kan synes næsten umulig for fisken at komme ind mellem lukerne. Foruten alle smaabaatene er nemlig en mengde motorbaater fra øiene komne til for at delta i fisket her. Foruten i Borgundfjorden blir det sat tæt med redskaper ut gjennom hele Hessafjorden».

Fisket var dette året også godt på sørsida av Sula og i Breisundet.

En fisket også godt på rykk, og det fortelles at en dame fra byen personlig skulle ha dradd 100 torsker på dette redskapet.

Mens fisket var på sitt beste, hørte en stadig om meget gode fangster. Således var det en daglig foreteelse at båtene måtte gjøre flere vendinger for å kunne frakte fisken i land. Det hendte at båten tok fisken på slep for å kunne få mest mulig med seg på en gang.¹²⁰

Som et eksempel på hvor mye fisk det var i fjorden dette året, kan gjengies følgende: En guttunge fikk en dag være med de voksne som drev linebruk i Hessafjorden. Gutten hadde lyst til å prøve fiskelykken og fikk lov til å egne en liten line på 100 krok for seg selv. Denne lina ble satt ut sammen med de andre, og da den ble dradd viste det seg at gutten hadde fått 54 torsker på de få anglene sine. — Om en garnbåt blir det fortalt at den fikk 1800 torsk i en garnlenke som bare stod noen timer.

I april trakk fisken seg lenger og lenger ut gjennom fjorden, og fisket var slutt i Borgundfjorden omkring den 10. denne måneden. Lengst ute i Hessafjorden og Breisundet fortsatte imidlertid fisket enda en tid.¹²¹

Fisken var dette året liten og bestod vesentlig av «kvitskrei» sier fiskerne. Fisket foregikk også på et større område enn i storåret 1902 idet fisken var å finne i hele Borgundfjorden og i hele Hessafjorden.

1915 ble et rekordår i borgundfjordfiskets historie. Kvantumet nådde hele 1 500 000 stk. torsk, et tall som er mange gange større enn de senere års fangster. Det angies at sentret for hele sunnmørsfisket dette året lå i Borgundfjorden.

I «Årsberetninger vedkommende Norges fiskerier» fins det for årene etter 1915 angitt pålitelige kvanta for borgundfjordfisket. En liten beretning om fisket i løpet av sesongen hvert år fins også. Fra 1925—1952 fins det spesielle beretninger fra oppsynsbetjenten i Borgundfjorden. Fra og med året 1942 til og med 1952 er oppsynsbetjentens beretning inntatt i «Norges fiskerier». For årene 1953—1971 har oppsynssjef Andreas L. Giske gitt meg statistikk og opplysninger om fisket.

¹²⁰ Smp. 19/2—31/3 1915.

¹²¹ Smp. 8/4—10/4 1915.

Det kan ha sin interesse å ta med noen av de bemerkninger som gjøres om fisket i Borgundfjorden i disse kildene.

1918. I februar ble det gjort mindre fangster fra Kavlen og innover. Fisket ble meget vekslende dette året og foregikk på forskjellige steder. Fra midten av mars var det best på Grynna og i Hessafjorden. Deltagelsen av fremmede fiskere var liten.

1919. Fisket var nokså smått i Borgundfjorden dette året. Deltagelsen var heller ikke så stor som årene før.

1920. Fisket var smått, men det varte lenge utover våren, helt til midten av april. Deltagelsen var omtrent den samme som året før, ca. 1220 mann, men utbyttet ble omlag tre ganger så stort.

1921. Det var mindre fiske i fjorden enn det foregående år. Mye uvær var det også, og begge deler gjorde sitt til at kvantumet ble lite. Størrelsen på fisken var ujevn, og særlig i begynnelsen av sesongen var det mye små fisk.

1922. Det var lite fisk tilstede, og mange sluttet å fiske før oppsynet var hevet. Torsken var ujevn, mest liten og mager.

1923. I begynnelsen av februar gjorde en noen gode fangster, og en håpet på en god sesong. Det slo imidlertid ikke til. Lite fisk var det tilstede, og deltagelsen var heller ikke særlig stor før i midten av mars og utover. Fisken var småfallen dette året også, men ikke mager og dårlig som året før.

1924. Dette ble et meget godt år for borgundfjordfisket, et av de beste en kjenner til. Det var stor fisketyngde tilstede, og deltagelsen var også stor, opptil 100 motorbåter og 850 robåter. De fleste fiskere brukte garn, men endel også line og snøre.

1925. I slutten av januar var det litt fiske på garn i østre del av Borgundfjorden. Fisken var småfallen og undermåls, men det ble betalt gode priser, kr. 1,90—2,00 pr. stk. Det var for en stor del transporten av fersk fisk med Raumabanen til Oslo å takke at en kunne oppnå så gode priser.

Det hadde vært stor forberedelse til fisket dette året, og alt tydet på et godt fiske. Det ble anskaffet dypere garn (60—70 masker) samt farkoster med motor. Fisket ble imidlertid i det store og hele mislykket med et sluttkvantum på vel 600 000 kg mot over 3 600 000 kg året før.

1926. I slutten av januar var det kommet ikke så lite «hvitting» inn i fjorden. Den var småfallen, men tykk og feit. En stor del ble omsatt ved torghandel og resten sendt med Raumabanen til Oslo. Senere forsvant «hvittingen» og ble erstattet med alminnelig skrei. Fisket ble ganske bra, men ujevnt. De beste fiskeplassene lå i den indre del av fjorden. I Hessafjorden ble det ikke gjort nevneverdige fangster. Fisket varte ut i april måned.

1927. Det var mye «hvitting» i fjorden dette året, men fangstene var ujevne. Noe særlig skrei fantes ikke, så utbyttet ble mindre enn foregående år. Omsetningsforholdene var imidlertid gode, og en oppnådde god pris på fisken. Men fisken var småfallen og holdt bare 230—300 kg. pr. 100 torsk i sløyet tilstand.

1928. Foruten i Borgundfjorden skjedde dette året også innsig av torsk bl.a. på Ørskogvika, Vartdal, Hjørundfjorden og helt inn i Tafjord. Det synes i det hele tatt som om torsken dette året har stått meget nær land samtidig som det var lite torsk på bankene. Det blir anført at de som i grunnen gjorde det best var fiskerne i Borgundfjorden, fordi at de hadde så små driftsutgifter og fordi de fikk fisken sin så godt betalt da den ble sendt fersk til Oslo. Til å begynne med fikk de kr. 1,— pr. stk., men senere falt prisen til 40—50 øre pr. stk. Utbyttet ble som et vanlig middels år for borgundfjordfisket.

1929. Da oppsynet ble satt 2. februar, var det 150 båter som fisket i fjorden. Først var det bare «hvitting» tilstede, men i mars skjedde det et lite innsig av skrei. Fangstene var imidlertid små, og utbyttet ble tilsvarende lite og ujevnt.

1930. Fangstene dette året var for størsteparten små og ujevne, men utbyttet ble samlet omlag middels. Prisene holdt seg gjennomsnittlig på 1 kr. pr. stk. — Været var godt hele sesongen, og en hadde bare to landliggedager.

1931. Det var ikke større fisketyngde tilstede i fjorden dette året. Fisken var også ustadig, og fisket ble derfor ujevnt. Mesteparten av fisken søkte helt innunder land. Derfor foregikk det beste fisket lengst inne i fjorden og på Grynna. Været var godt, og prisen på fisken var den samme som året før.

1932. Heller ikke dette året var det nevneverdig fisketyngde i fjorden. Fisken var også nokså ujevn i størrelsen, tildels småfallen. Også dette året foregikk det beste fisket nær land. Fangstene holdt seg imidlertid små hele vinteren. Deltagelsen var heller ikke stor, og det oppfiskede kvantum kom bare opp i vel 400 000 kg.

1933. Det var dette året atskillig mindre fisk i fjorden i januar måned enn andre år, og dette ble tatt som et godt tegn. De gamle sier nemlig at når torsken kommer sent i Borgundfjorden, kommer den tungt. Dette har vist seg å ha en viss sannhet, men dette året slo det ikke til. Den torsken som fantes, gikk grunt, ofte helt opp i fjæra. Det skulle forekomme at garna var satt så grunt at en kunne se både garn og fisk om morgenen. Det beste fisket foregikk langt inne i fjorden, også der svært grunt. — Utbyttet ble ujevnt, men borgundfjordfisket gav likevel det beste utbytte pr. fisker av alle fiskefelter etter torsk i Møre fylke.

1934. Det var dårlig vær og lite fisk helt til i slutten av februar. Da ble været godt, men fisket var fortsatt lite. I begynnelsen av mars kom det nye innsig av torsk, men fisketyngden var liten og dagsfangstene små. Totalutbyttet ble derfor under middels, 550 000 kg.

1935. I østre del av fjorden ble det dette året fisket bra helt ut til i slutten av mars måned. Fisket foregikk her på et lite område, og da båtene samlet seg her, var det ofte vanskelig for oppsynet å holde orden i lukene. I den ytre del av fjorden slo fisket helt feil. Utbyttet var om lag som året før.

1936. Fisket ble dette året bare litt bedre enn året før. I forhold til fisket på havet ble imidlertid borgundfjordfisket betegnet som godt. Til å begynne med foregikk bare fisket i den indre del av fjorden, så plassen ble liten i forhold til deltagelsen. I midten av mars spredte fisket seg også til den vestre del av fjorden hvor en tildels fisket bra. Enkelte robåter kunne få opptil 80 torsk på snøre. Line nyttet en også, så oppsynet hadde det travelt med å holde orden på sjøen.

1937. Som i de foregående år foregikk fisket i Borgundfjorden også dette året lengst inne. Her fisket en bra i hele sesongen. Enkelte robåter skulle ha et utbytte på ca. 900 torsk. Prisen på fisken lå mellom 70 øre og 1 kr. Mesteparten av fangsten gikk til Oslo og hermetikkfabrikkene.

1938. Vinteren 1938 var stormfull, og også inne i Borgundfjorden ble fisket tildels hindret av uvær. Mens fisket i alle de siste årene hadde foregått i fjordens indre del, var det her dette året helt svart for fisk. Fisken holdt seg vesentlig i den dype renna mellom Kveiteskjæret og Hatleholmen. «Johan Hjort» påviste dette året for første gang torskestimer ved hjelp av ekkolodd i Borgundfjorden. Båter som fisket på de steder der ekkoloddet viste fiskeforekomster, gjorde det også godt. Temperaturmålinger viste at sjøtemperaturen i den indre del av fjorden var høy og at dette derfor trolig var grunnen til at det ikke fantes torsk der inne.

1939. Fisket var alt begynt da oppsynet ble satt 2. februar. Det beste fisket foregikk dette året i midtre del av fjorden, ved Kavelen, og oppsynet hadde mye strev med å holde orden her. De beste fiskeukene ble de som sluttet 11. og 18. april. — Prisen på fisken var tilfredsstillende, først i sesongen kr. 1,25, senere kr. 0,70 pr. stk. Utbyttet av fisket ble derfor bra. — Det var godt vær hele sesongen.

1940. Dette året ble et godt år for borgundfjordfisket. Fisket foregikk i innerste del av fjorden. En fisket godt alt i februar, og i mars ble fisket svært godt. Enkelte robåter hadde opptil 600 kg på en natt. Beste fiskeuke var den som endte 30. mars med 216 000 kg. I april dabbet fisket fort av. — Været var usedvanlig godt hele sesongen. Gjennomsnittsprisen på fisken var 18 øre pr. kg.

1941. Utbyttet for dette året ble igjen under middels, men fiskeprisen

var nå steget til gjennomsnittlig 57 øre pr. kg, så det økonomiske utbyttet var ikke så dårlig sammenlignet med foregående år. Fisken holdt seg mest i den midtre delen av fjorden, og fisket ble slutt tidlig på året.

1942. Det beste fisket foregikk dette året i den vestligste delen av Borgundfjorden, fra Kavelen til Kveiteskjæret. I den indre delen var det svart for fisk. En mulig forklaring på det er at temperaturen i sjøen var svært lav der inne. Fisken gikk ikke lenger øst enn til medet Hatlestranda—Bjørnholmene. Mandagene ble gode fiskedager dette året da det var tillatt å sette garn natt til mandag. Mange av innbyggerne rundt fjorden ville imidlertid ha foretrukket total helgefredning. Beste fisketiden var sist i mars og begynnelsen av april.

1943. Dette året kom fisken igjen helt inn i bunnen av fjorden. Den holdt seg gjerne på et begrenset felt på grunt vann. Her var også fisket bra. Enkelte hadde båter opptil 1500 torsk for hele sesongen. Været var imidlertid så stormfullt at folk fra ytre Sula og Hessa ikke hadde fått deltatt i fisket. — Sjøtemperaturen var 8° på 80 meters dyp, 7° på 60 meter og 6° på 30 meter.

1944. Været var dette året ugunstig i første del av sesongen og hemmet fisket. Også dette året foregikk fisket lengst inne i fjorden. Beste fiskeuke endte 20. mars. Folk fra Hessa og ytre Sula kunne hele dette året ikke delta i fisket da fisket lengst ute i fjorden var svart. — Ifølge «Johan Hjorts» målinger i slutten av januar fantes den gunstigste temperatur for torsken 10—25 favner fra overflaten. Det viste seg også at torsken mest holdt seg i dette vannlaget. Erfarne fiskere uttalte også at fisket foregikk på en annen måte nå enn før da en fikk torsken fra bunnen og oppover. — Fiskerne klager dette året over at de har lite vegn.

1945. Fisket var alt i gang i slutten av januar, og framover til de første dagene av mars var fisket best lengst inn i fjorden. Fra midten av mars ble det imidlertid godt fiske over hele fjorden. Utbyttet ble også godt dette året. En må helt tilbake til 1926 for å finne et tilsvarende godt år. Beste fiske hadde en midt i mars, med et ukekvantum på ca. 300 000 kg.

1946. Dette året ble det bare gjort ubetydelige fangster til begynnelsen av mars. Da slo fisket svært godt til. Flere båter klarte da ikke å dra hele garnlenken sin i en gang, men måtte gjøre to turer med 700—800 kg hver gang. Fisket var best i den indre del av fjorden fra Bjørnholmene til Blindheimsvika. Etter tre ukers bra fiske i mars, sluttet fisket nokså brått. Bare ved Salneset kunne en fiske litt i begynnelsen av april. På grunn av den korte fisketiden ble totalkvantumet bare 475 000 kg.

1947. Dette året ble et skrøpelig år for borgundfjordfisket. Det fantes som vanlig litt fisk i den indre delen av fjorden, men bare ut til Kavelen. Noe nevneverdige fangster ble imidlertid ikke gjort, og gamle folk kunne

ikke minnes et så dårlig fiskeår som dette. Mange trodde at det skyldes den tørre vinteren med meget lite nedbør i 3 måneder. — Totalkvantumet ble bare vel 200 000 kg. Bare årene 1908, 1909 og 1911 har vært dårligere i dette århundre.

1948. I motsetning til foregående år ble 1948 et godt fiskeår i Borgundfjorden med et totalkvantum på ca. 1 700 000 kg. Fisket var lite i begynnelsen av sesongen, men så tok det seg opp etterhvert. I slutten av februar kunne en få opptil 1100 kg pr. båt for natta. Det gode fisket fortsatte også utover gjennom mars. Sist i sesongen fisket en best i Hessafjorden, og her deltok det også motorbåter som fikk fangster opptil 400 kg. pr natt. — Været var bra, og en hadde bare to landlignedager.

1949. Fisket var dette året bra helt fra begynnelsen av sesongen. Småbåtene kunne få opptil 70 torsker for natta. Fisket fortsatte også med jevnt bra fiske, slik at kvantumet til slutt var nådd over en million kilo. Endel dekksbåter brukte også vegn i fjorden denne vinteren da været var for dårlig til å kunne drive lenger ute mot havet. Fisket var best i midten av mars. — Størstedelen av fisken holdt seg i 10–40 favners dybde. Temperaturen varierte mellom 5,5° og 7° i 30 favners dybde.

1950. Det ble fisket smått og jevnt med torsk igjennom hele sesongen dette året, men en klaget over at fisken var svært urolig slik at fisket ble nokså ujevnt. En gjettet på at temperaturen ikke passet for fisken. Det beste fisket foregikk til å begynne med ved Tørleskjæret og Kavleodden. I slutten av sesongen fisket en best i Hessafjorden. Utbyttet ble omlag middels, ca. 740 000 kg.

1951. Det var sild tilstede i fjorden dette året, og det forårsaket at torsken var nokså urolig. Fisket var til å begynne med best ved Bjørnholmene, men tok seg siden opp ved Bogneset og Veddeholmene. Sesongen blir betegnet som god med et oppfisket kvantum på ca. 1,2 mill. kg.

1952. Fisken stod dette året vesentlig inderst i fjorden og på et forholdsvis lite felt. Fiske på de kjente plassene lenger ute gav mindre utbytte. Fisken var stor og feit (3,5–4 kg sløyd) og lite villig til å ta på snøre.

1953. Fisket begynte ganske tidlig, og da oppsynet ble satt 29. januar, ble det på garn tatt ujevne fangster på opptil 200 torsk pr. båt. Været var stormfullt gjennom hele sesongen.

1954. Oppsynet ble satt 1. februar, og fisket i fjorden var da allerede i gang. Det ble da tatt fangster fra 5–6 til 70–80 stk. torsk pr. båt. I begynnelsen var fisket best lengst ute i fjorden. Etterhvert seg fisken innover, og de beste fangstene ble tatt i området Kveiteskjæret—Bjørnholmene. De vanlige fangstene var 40 til 50 stk. torsk pr. båt.

1955. Også i dette år var fisket i Borgundfjorden ganske bra. Deltagel-

sen var noe mindre enn foregående sesong, men det oppfiskede kvantum var ca. 200 000 kg større.

1956. På grunn av tidlig fiskeinnsig ble oppsynet satt 25. januar. Da var fisket i fjorden i full gang med fangster på opptil 200 torsk pr. båt. Det gode fisket fortsatte så å si hele sesongen, og fisken var fordelt over hele fjorden. Dette var en stor fordel da flåten spredte seg, og en unngikk de store klaser som en får når fisken står på et begrenset område.

1957. Oppsynet ble etter sterke henstillinger fra fiskerne satt 21. januar. Fisket var da i full gang med fangster på opptil 150 torsk pr. båt. Fisket var i dette år som helhet noe ujevnt, men sluttresultatet må betegnes som meget bra.

1958. Oppsynet ble satt 30. januar. I begynnelsen av sesongen var været stormfullt. Det var derfor vanskelig å bruke garn ute på havet. I Borgundfjorden kunne en derimot drifte på tross av det ugunstige været da denne for en stor del er skjermet farvann. Fiskeforekomstene var ganske gode, og det ble en bra sesong.

1959. Forholdene var mindre gode i dette år. Det kom ikke inn noen fisketyngde av betydning, og fisken var meget urolig. En natt kunne en på et felt få bra med fisk, mens det ofte var lite å få den neste. Det så ut for at torsken i dette år ikke seg inn i fjorden slik som den hadde gjort i mange år tidligere. Resultatet av fisket ble derfor vesentlig mindre enn foregående sesong.

1960. Fisken stod i denne sesong langt til havs. Det kom lite fisk inn i Borgundfjorden, og utbyttet av fisket der ble således dårlig.

1961. Fisket var alt i gang da oppsynet ble satt 1. februar, men fangstene var til å begynne med både ujevne og små. Fisket tok seg en del opp etterhvert. Da fisket i Borgundfjorden ikke er så avhengig av været, kunne en på tross av det ulaglige været drifte ganske jevnt i hele sesongen. Resultatet av sesongen ble således noenlunde bra.

1962. Det var i dette år lite fisk i Borgundfjorden. Det beste fiske foregikk i den indre del av fjorden. Deltagelsen har også vært avtagende i det siste. Det skyldes i første rekke rikelig tilgang på arbeide i land.

1963. Det var ikke store forekomster av fisk i fjorden i denne sesong. Det beste fiske foregikk i området Gåsholmen—Tyskholmen og senere i Hessafjorden. Sluttresultatet ble litt bedre enn året før.

1964. De første båtene begynte fisket i slutten av januar, og det viste seg at det var kommet en del fisk til stede. I begynnelsen var fisket best inderst i fjorden, men jevnet seg ut etterhvert, slik at det ble tatt bra fangster over hele fjorden med dagsfangster på opptil 17 000 kg. Utbyttet av sesongen må sies å være ganske bra.

1965. Som foregående år var fisket til å begynne med best inderst i

fjorden med dagsfangster på opptil 1500 kg. Senere seg fisken utover i fjorden hvor fisket tok seg en del opp. På grunn av det dårlige været var det en del av de båter som til vanlig drifter på havet som fisket i Borgundfjorden. I enkelte dager kunne det derfor bli litt trangt om plassen. Takket være gode priser må sesongen betegnes som brukbar.

1966. Til å begynne med var fisket smått, men det tok seg opp etterhvert. I hele mars var fisket godt. Det var en tid meget godt om fisk på Grynna. På dette sted har det ikke vært fisk av betydning i de siste 20 år. Fiskerne mener derfor at fisketyngden i fjorden vil bli økende i tiden fremover.

1967. Fisket var til å begynne med ujevnt og helst smått, men en tid før påske kom det store fiskestimer til området fra Ona til Stad, og en stor del gikk også inn i Borgundfjorden. Det ble nå noen hektiske dager med godt fiske, og enkelte båter måtte gjøre to turer for dag da de ikke tok hele fangsten på en gang. Sesongen må betegnes som god.

1968. Fisket var ujevnt til å begynne med da fisken stod spredt og høyt i sjøen. I begynnelsen av mars kom det et nytt innsig, og fisket ble nå ganske godt over hele fjorden. Da været ofte var stormfullt slik at de større båtene ikke alltid fikk drifte på havet, satte også disse sine redskaper i fjorden. Det ble da trangt om plassen. Sesongen karakteriseres som bra.

1969. Fisket tok seg opp i begynnelsen av februar. Fisken stod i dette år over hele fjorden, men gikk høyt oppe i sjøen. De som brukte langeføtter fisket derfor best. Sesongen betegnes som god.

1970. I midten av februar var det godt fiske på Grynna, og det ble tatt dagsfangster på opptil 1600 kg. Fisken stod høyt i sjøen, og det var ofte vanskelig å få plassert garna i riktig dybde. Fisket ble av den grunn ujevnt. I den siste del av sesongen var det ganske bra med fisk i Hessafjorden, men fisket var også her ujevnt.

1971. Fisken kom sent inn i fjorden, og det var mange som trodde at det ville bli en dårlig sesong. Utfør land stod også torsken til å begynne med langt til havs, og det var bare de større båtene som nådde i den. Etterhvert seg den innover og også inn i Borgundfjorden. Det ble der tatt fangster på opptil 2200 kg. Sesongen betegnes som god.

«Hvitting» og skrei.

Et karakteristisk trekk som går igjen i fiskernes beretninger og som vi også finner i de offisielle rapporter om fisket, er at det ofte tidlig i sesongen kommer et innsig av «hvitting» eller kvitskrei i Borgundfjorden. For året 1926 heter det f.eks. i årsberetningen at det var bra med «hvitting» (småtorsk) i begynnelsen av sesongen. Senere kom det innsig av skrei.

Fiskerne nytter gjerne navnet kvitskrei, og både de og folk som stiller

med fisken skjelner tydelig mellom kvitskreien og den virkelige skreien. De hevder at skreien har spissere hode og at den er smalere i det hele enn kvitskreien. Den siste er butt og forholdsvis liten. Fargen er lys, nesten kvit på undersida og gulbrun på oversida. Skreien har en mer jevn grå farge på ryggen.

Det ligger nær å anta at det som fiskerne kaller kvitskrei er kysttorsk.

Fiskerne hevder at skal det bli storfiske i Borgundfjorden, må det skje et stort innsig av skrei. De år skreien bare utgjør et lite antall av den tilsvarende bestand, blir det vanligvis ikke noe særlig godt fiske. Året 1915 må i tilfelle ha vært et unntak, for i dette året skal fisken ha vært jevnt liten. En fisker forteller at i et år med godt fiske før 1915 var det usedvanlig mye skrei i fjorden. Fiskeren kunne ikke med bestemthet si årstallet, men sannsynligvis måtte det være i 1913.

Fiskerne hevder også at den såkalte kvitskreien står på «søylene utafor» om høsten (søyle vil si et område av havet med bløt bunn). Den torsken en f.eks. kan fiske på snurrevad der ute, skal være av dette slaget.

Kvitskreien er feit og går ikke på lina slik som skreien. Derfor nytter det lite å prøve med linebruk tidlig i sesongen i Borgundfjorden. Den tiden da lina ble brukt i fjorden i noen særlig utstrekning, foregikk fisket med dette redskapet vesentlig i mars etter at skreien var kommet. Fiskerne forteller videre at den virkelige skreien til vanlig kommer i første halvpart av mars, og i eldre tid regnet en med at 18. mars var kulminasjonspunktet for borgundfjordfisket. Da var fisken «komen dit han ville», og det ble ikke flere nye innsig det året.

Men det hender også at skreien ikke holder ruten. Det fortelles således at skreien i et år i det forrige århundre ikke kom før ut i april etter at folk hadde pløyd åkrene sine. På den annen side hører vi også om at skreien innfant seg før vanlig tid. Som tidligere nevnt ble det i 1879 fisket veritabel skrei alt i februar. — I 1943 kom skreien inn i fjorden etter den 15. mars og da bare i meget liten mengde.

Skulle en forsøke å trekke en konklusjon av dette og hva vi tidligere har hørt, måtte det bli at skreien ser ut til å spille en viktig og tildels avgjørende rolle for utbyttet av fisket i Borgundfjorden. Som vi har sett har det i mange år vært elendig fiske i Borgundfjorden helt til ut i midten av mars. Men i siste halvpart av denne måneden og i begynnelsen av april, kan det likevel bli et meget godt fiske som gir et relativt stort utbytte. I de aller fleste gode fiskeår, ser det nærmest ut for at hovedfisket har foregått i det nevnte tidsrom. Det er derfor mulig at det er størrelsen av skreiinnsiget som i høy grad er avgjørende for om det skal bli godt eller dårlig fiske.

Fiskerne forteller at det vanligvis ikke er mye skrei i Borgundfjorden,

men kommer det først noe særlig innsig av den, så blir det gjerne også mye av den. Kanskje er det disse tilfeldige og store innsig av skrei som forårsaker de store toppene i utbyttet av fiskets ,f.eks. i åra 1913, 1917, 1920 og 1924? I 1971 synes skreibestanden å ha vært stor. Det gav godt utbytte av skreifiskeriene. Kanskje har det gode utbyttet i Borgundfjorden dette året i forhold til antall deltagende fiskere også sammenheng med den store skreibestanden og et forholdvis bra innsig av skrei i Borgundfjorden. At torsken dette året kom sent inn i fjorden, kan tyde på at denne antagelse er riktig.

STATISTIKK OVER BORGUNDFJORDFISKET

År	Antall mann	Kvan- tum garn	Kvan- tum liner	Kvan- tum snøre	Oppfisket kvantum i kg
1897 (ved byfogden i Ålesund)	831				1 890 000
1898 »	754				1 470 000
1899 »	700				654 000
1900 »	716				1 188 000
1901 Borgund (lensm.)	732	495 000	630 000	133 000	1 258 800
Borgund (opps.betj.)	396	555 000	165 000	96 300	716 300
1902 Borgund (lensm.)	764	600 000	615 000	135 000	1350 000
Borgund (opps.betj.)	386	172 500	191 100	132 000	495 600
1903 Borgund (lensm.)	617	150 000	390 000	180 000	720 000
Borgund (opps.betj.)	412	105 000	195 000	66 000	366 000
1904 Borgund	711	105 000	195 000	120 000	420 000
Borgund (Valderøy)	380	84 000	94 500	40 500	219 000
1905 Borgund	711	126 000	450 000	204 000	780 000
Borgund (Valderøy)	382	210 000	294 000	60 000	564 000
1906 Borgund	579	240 000	510 000	135 000	885 000
Borgund (Valderøy)	424	240 000	159 000	60 000	459 000
1907 Borgund	673	249 000	609 000	102 000	960 000
Borgund (Valderøy)	313	270 000	144 000	75 000	489 000
1908	intet innsig og intet fiske				

År	Dekkede motor- båter	Beset- ning	Åpne motor- båter	Beset- ning	Ro- båter	Beset- ning	Saml. antall båter	Saml. beset- ning	Oppfis- ket kvan- tum kg.
1909								160	180 000
1910			25	125	425	775	450	900	480 000
1911					300	600	300	600	180 000
1912					250	500	250	500	660 000
1913					495	1025	495	1025	3 390 000
1914					650	1400	650	1400	1 800 000
1915			30	120	700	1500	730	1620	4 500 000
1916			60	285	500	1015	560	1300	1 188 000
1917			181	486	519	1052	700	1538	3 066 000
1918	144				613			1640	852 000
1919	78		60		440		578	1227	630 000
1920	47		113		401		561	1219	2 160 000
1921	16		104		390		510	1090	324 000
1922			95		342		437	948	162 000
1923			52		304		356	761	288 000
1924			96		850		946	1940	3 663 000
1925	40	131	130	340	738	1448	928	1919	609 300
1926	50	145	120	284	689	1348	859	1777	1 299 000

År	Dekkede motor-båter	Besetning	Åpne motor-båter	Besetning	Ro båter	Besetning	Samlet antall båter	Samlet antall besetning	Oppfisket kvantum i kg
1927	33	86	64	141	527	1062	624	1289	859 200
1928	38	100	86	187	565	1097	689	1384	769 500
1929	33	86	75	160	540	1029	648	1275	544 410
1930	24	65	100	216	593	1180	717	1461	725 100
1931	26	53	78	168	535	991	639	1212	631 200
1932	25	63	81	171	500	965	606	1199	428 850
1933	16	48	79	168	627	1208	722	1422	731 261
1934			90	183	512	1024	602	1207	556 461
1935	2	6	52	118	463	926	518	1052	558 680
1936	4	12	74	148	540	1080	618	1240	558 825
1937	3	10	37	84	415	830	455	924	588 300
1938	8	20	34	70	349	788	434	878	613 000
1939	9	26	29	63	359	716	397	805	482 260
1940	25	58	36	75	478	986	539	1089	1 136 000
1941	30	75	20	40	500	1000	550	1115	599 300
1942	26	53	49	98	574	1148	649	1299	717 000
1943	36	110	33	66	495	990	564	1166	370 000
1944							520	1014	426 400
1945							655	1310	1 218 000
1946							398	802	475 000
1947							241	487	206 000
1948							388	676	1 457 300
1949							354	693	1 039 030
1950							294	667	738 624
1951							300	480	1 167 150
1952							371	703	813 485
1953							324	584	970 876
1954							314	563	688 916
1955							250	440	880 470
1956							310	495	1 953 405
1957							209	428	1 145 500
1958							200	365	1 448 000
1959							168	516	795 000
1960							138	264	394 000
1961							92	147	403 000
1962							93	154	254 000
1963							80	135	318 000
1964							130	175	460 000
1965							100	150	359 000
1966							120	140	446 000
1967							100	135	500 500
1968							94	111	470 600
1969							102	121	520 000
1970							102	118	341 000
1971							90	104	665 500

Litteratur.

- Andersen, Joak.: Aalesund og Omegn Næringsliv i ældre og nyere Tid. Kristiania 1904.
- Bugge, Kristian: Ålesunds Historie I. — Ålesund 1923.
- Bugge, Kristian: Tro og skikker knyttet til fiskerlivet i eldre tider. (Foredrag i Ålesund radio febr. 1926). Tidsskrift for Sunnmør historiske lag 1927/28. — Ålesund 1929.
- Fiskarsoga for Sogn og Fjordane I. (Redaktør Bernhard Færøyvik). Bergen 1939.
- Helland, Amund: Norges land og folk. Romsdals Amt. — Kristiania 1911.
- Iversen, Thor: Utviklingen av fiske og fiskemetoder i Norge. — Årsberetning vedkommende Norges fiskerier. — Bergen 1937.
- Knudsen, Einar: Ålesund og Sunnmøre. (Utgitt av Kjenn ditt land). — Oslo 1930.
- Kvalsund, Ola: Ålesund Handelsforenings historie. — Ålesund 1932.
- Kvalsund, Ole: Klaus Nilsen, der indførte bruken av torskegarret. — Tidsskrift for Sunnmøre historiske lag 1915. — Ålesund 1916.
- Liseth, D.: Fiskarliv paa Sunnmøre (Fraa fyrste luten av det 19. hundradaaret). — Tidsskrift for Sunnmøre historiske lag 1912. — Ålesund 1913.
- Moltu, Paul: Fiskarsoga fra Sunnmøre og Romsdal. — Ålesund 1932.
- Nordgaard: Utviklingsfaser i norsk fiskeri. Særtrykk av «Nidaros» 1928.
- Olavsens-Holm, Jørgen m.fl.: Romsdals Amt, Møre og Romsdals fylke under kommunalt folkestyre (utgjeve av fylkeskommunen til minne om hundreåret for formannskapslovene). Ålesund 1939.
- Ratvik, Hans; Lerheim, Kr.; Sunde, Bernt: Minneskrift Borgund kommune 1837—1937. — Ålesund 1937.
- Rogne, M.: Thomas Langva. — Tidsskrift for Sunnmøre historiske lag 1918/19. — Ålesund 1920.
- Strøm, Hans: Physisk og Oekonomisk Beskrivelse over Fogderiet Søndmør, beliggende i Bergens Stift i Norge. I og II. Ålesund 1906 —07. (1. utgave: Sorøe 1762—66).
- Sætre, Jakob J.: Torskefisket i gamle dagar. — Sunnmørsposten 5/9—1942.
- Utdrag av Bings beskrivelse over kongeriket Norge. — Sunnmørsposten mai 1941.
- Årsberetninger vedkommende Norges fiskerier 1897—1942. (Utgitt av Fiskeridirektøren, Bergen.)
- Norges Fiskerier 1895—1952. (Utgitt av Fiskeridirektøren).
- Aalesunds- Blad 1872—1876, 1879.
- Aalesunds Handels- og Sjøfartstidende 1877.
- Det Norske Landboeblad 1812.
- Landboeavisen 1834, 1835.
- Landboebladet 1810, 1811.
- Postbudet 1845, 1846, 1848, 1849, 1856—1868.
- Romsdals Budstikke 1844, 1845, 1852.
- Søndmørsposten (=Smp) 1892, 1898, 1902, 1903, 1907, 1909—1915.
- Ugebladet 1895, 1897, 1898.

Ved henvisninger er bare forfatternavnet brukt i de fleste tilfelle.